

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Rachel Sasu-Boakye

Kan företagsledningen bli personligt ansvarig för miljöskadestånd?

En granskning av 32:3, 32:6 MB, 29:1:1 ABL och Art 22.1

CSDDD.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Niklas Selberg

Termin: 9

Innehåll

Summary	4
Sammanfattning	5
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställning	9
1.3 Metod och material	10
1.4 Avgränsning	11
1.5 Forskningsläge	11
1.6 Disposition	12
2 Hållbart företagande	13
2.1 Inledning	13
2.2 Ansvar vid hållbart företagande	14
2.3 Regelverk för hållbart företagande	16
2.4 Sammanfattning	22
3 Ansvar enligt CSDDD	23
3.1 Inledning	23
3.2 Direktivförslagets innehåll	24
3.3 Skadeståndsansvar i CSDDD	27
3.4 Innebörd av skadeståndansvaret	29
3.5 Sammanfattning	32
4 Företagsledningen i svensk rätt	33
4.1 Inledning	33
4.2 Styrelse	34
4.3 Verkställande direktör	36
4.4 Kompetens eller ansvar mellan VD och styrelse	37
4.5 Bolagsledningens organställning som sysslomän	40
4.6 Sammanfattning	43
5 Företagsledningens skadeståndsansvar för vissa miljöskador	44
5.1 Inledning	44
5.2 Skadeståndsansvar	44
5.3 Ansvar enligt 32 MB	48
5.4 Skadeståndsansvar enligt ABL	54
5.5 Rekvisit 1: Oaktsamhet genom aktivt handlande eller underlåtenhet	55
5.6 Rekvisit 2: Skadan ska ha uppstått	65

5.7	Rekvisit 3. Skadan ska ha vållats inom ramen för skadevållarens uppdrag	65
5.8	Hur kan ledningen undgå ansvar vid konstaterad överträdelse-generalklausulen?.....	69
5.9	Sammanfattning.....	70
6	Sammanfattande analys	72
6.1	Samspelet mellan lagarna	72
6.2	CSDDD:s betydelse.....	74
6.3	Slutsats.....	76
	Källförteckning	78
	Offentligt tryck	78
	Litteratur	79
	Artiklar och Tidskrifter.....	82
	Organisationer.....	82
	Övriga elektroniska källor	83
	Rättsfallsförteckning	84
	Svenska rättsfall.....	84
	Utländska rättsfall.....	84

Summary

This thesis examines the personal liability of corporate management for environmental damages under Swedish law, focusing on the provisions in the Environmental Code (MB), the Companies Act (ABL), and the proposed Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD). The thesis analyzes how these regulatory frameworks interact and how they influence the liability of corporate management in cases of environmental damage.

It is established that corporate management can be held liable for environmental damages under the strict liability provisions of the Environmental Code, which entails liability even in the absence of negligence. Further, the internal liability according to the Companies Act is examined, where the duties and powers assigned to corporate management play a significant role. The thesis also highlights how companies can prevent liability by adhering to regulations and obtaining consent from superior corporate bodies, as well as how minority shareholders can initiate claims for damages despite given consent.

The conclusion is that the liability of corporate management for environmental damages is regulated by a complex set of laws and principles, requiring a careful balance between business interests and environmental considerations. Regardless of its complexity, the legislator and the courts should ensure compliance with the rules.

Sammanfattning

Denna uppsats undersöker företagsledningens personliga ansvar för miljöskadestånd enligt svensk rätt, med fokus på bestämmelser i miljöbalken (MB), aktiebolagslagen (ABL) och det föreslagna direktivet om tillbörlig aktsamhet (CSDDD). Uppsatsen analyserar hur dessa regelverk samverkar och hur de påverkar företagsledningens ansvar vid miljöskador.

Det konstateras att företagsledningen kan hållas ansvarig för miljöskador enligt miljöbalkens strikta ansvar, vilket innebär ansvar även utan vårdslöshet. Vidare undersöks det interna ansvaret enligt aktiebolagslagen, där plikter och befogenheter som åläggs företagsledningen spelar en central roll. Uppsatsen belyser även hur företag kan förebygga ansvar genom att följa regler och erhålla samtycke från överordnade bolagsorgan, samt hur minoritetsaktieägare kan väcka skadeståndstalan trots givet samtycke.

Slutsatsen är att företagsledningens skadeståndsansvar för miljöskador regleras av en komplex uppsättning lagar och principer, vilket kräver en noggrann balans mellan affärsintressen och miljöhänsyn. Oavsett hur komplex det är bör lagstiftaren och rätten se till reglernas efterlevnad.

Förord

Stort tack till Niklas för bra handledning, stöd och motiverande ord. Tack till min familj som alltid stöttar och lyssnar. Tack till de vänner jag har fått genom mitt deltagande på olika språkkaféer som har korrekturläst mina uppsatser under utbildningen: Svante, Helene, Anita, Teta och Torun. Tack till vänner inom Pingstkyrkan i Lund. Tack till Advokatfirman Delphi för stöd, tips, korrekturläsning och uppmuntran under skrivandets stund.

Slutligen en applåd till Yaw Sasu-Boakye som stått ut med mig och gjort tiden på juristprogrammet bättre genom att finnas där.

Lund den 22 maj 2024,

Rachel Sasu-Boakye.

Förkortningar

AB	Aktiebolag
ABL	Aktiebolagslag
CSDDD	Corporate Sustainability Due Diligence Directive
CSR	Corporate social responsibility
CSRD	Corporate Sustainability Reporting Directive
ESG	Environmental, social, and corporate governance
EU	Europeisk Union
GRI	Global Reporting Initiative
Koden	Svensk kod för bolagsstyrning
MB	Miljöbalk
NAOC	Nigerian AGIP Oil Company
NFRD	Non-Financial Reporting Directive
NOSDRA	National Oil Spill Detection and Response Agency
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development.
SkL	Skadeståndslag
SOU	Statens offentliga utredningar
SIS	Svenska Institutet för Standarder

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Oljeutsläpp sker regelbundet i Nigeria. NAOC rapporterade 52 utsläpp mellan augusti 2021 och maj 2023, inklusive läckaget av 301 fat olja i Rivers State¹, enligt officiella data från det s.k. NOSDRA.² NOAC är ett nigerianskt dotterbolag till det italienska oljebolaget ENI. Milano-baserade ENI, som förra året genererade en vinst på 11,4 miljarder pund³, är en global energikoncern med över 32 000 anställda i 62 länder.

The Ferret, en oberoende ideell mediekooperativ i Skottland som har etablerats för att undersöka händelser av allmänt intresse, har rapporterats att ha samlat vatten och jordprover från olika platser i Ondawari och Okpotuwari, två av de påverkade jordbruksområdena i Nigeria.⁴ Proverna undersöktes i Port Harcourt Universitets labb för att bestämma det totala hydrokolförhållandet.⁵ Det totala hydrokolförhållandet i jordbruksjorden i Okpotuwari-byn var 12 915 mg per kg, flodvattnet från Ondewari på 147 mg per liter och vattenprovet från Okpotuwari-byn på 14 138 mg per liter. Dessa siffror visar på förorening av vattnet som användes av befolkningarna i de två byarna.

Denna händelse inträffade visserligen långt från Europa, men de miljömässiga konsekvenserna brukar bero på affärsförhållanden av europeiska multinationella företag.⁶ Det italienska ENI, som många andra europeiska företag, utnyttjar ofta resurser och arbetskraft utanför Europa, antingen genom sina egna operationer eller affärsrelationer. Det görs oftast utan tillräcklig hänsyn till överträdelser som kan förekomma i samband med utnyttjandet.

¹ En nigeriansk delstat i Nigerdeltaregionen i södra Nigeria.

² The Ferret, Silent disaster.

³ Motsvarande ca.155 miljarder SEK.

⁴ The Ferret, About us.

⁵ Råolja innehåller kolväten, och ett 'totalt hydrokolförhållande' visar på oljeföroreningar.

⁶ COM (2022)71 final s.1 och skäl 71. I följande text kallas det Förslaget-2022. I följande fotnoter kallas det COM (2022)71 final.

Det var därför inte oväntat när Kommissionen la fram Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) som förslag i februari 2022 som ett harmoniserat regelverk om tillbörlig aktsamhet för europeiska bolag.⁷ Företagens beteende inom alla sektorer av den europeiska ekonomin är avgörande för att uppnå EU hållbarhetsmål, eftersom unionsföretag, särskilt stora sådana, är beroende av globala värdekedjor. I mars 2024 antog EU:s medlemsländer direktivet efter flera ändringar och kompromisser på den ursprungliga texten. I april 2024 godkände Europa Parlamentet förslaget-2024.⁸

Denna uppsats utgår i huvudsak från förslaget-2022 med utgångspunkt i Art 22 om bolagets skadeståndsansvar vid miljööverträdelser. Vad gäller miljöskador är 32:3:1 och 32:6:1 MB intressanta för uppsatsen för att det föreskrivs hur ansvar för miljöskador uppstår och personerna som kan hållas ansvariga. Den associationsrättsliga redogörelse- och analysen görs utifrån 29:1:1:1 ABL med fokus på två bolagsorganen: styrelsen och VD:n. Därmed behandlas endast skadeståndsansvar mot bolaget.

I det följande presenteras regelverken för hållbart företagande inom EU med fokus på CSDDD och dess skadeståndsbestämmelser. Sedan utreds ett aktiebolags miljöskadeståndsansvar och huruvida samt hur företagsledningen kan hållas ansvariga. I den avslutande delen diskuteras vad CSDDD kommer att få för betydelse i svensk rätt.

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsens övergripande syfte är att beskriva företagsledningens skadeståndsansvar och eventuella ansvar för miljööverträdelser. För att nå syftet utgår framställningen från följande frågeställningar:

- a. Vilket skadeståndsansvar har ett aktiebolag för miljöskador enligt 32:3 och 32:6 MB?

⁷ COM (2022)71 final.

⁸ 7327/1/24 REV 1.I det löpande texten kallas för Förslaget-2024. I fotnoter kallas det för 7327/1/24 REV 1.

- b. När blir en VD eller styrelseledamot skadeståndansvarig enligt 29:1:1:1 ABL?
- c. Kan 29:1:1:1 ABL utgöra grund för att utkräva skadestånd från enskilda styrelseledamot och en VD vid miljöskador? Hur kan ansvaret utkrävas av en styrelseledamot och en VD?
- d. Vad har Art 22 CSDDD för betydelse i ljuset av 32:3:1 och 32:6:1 MB samt 29:1:1 ABL.

1.3 Metod och material

Uppsatsen använder den rättsdogmatiska metoden för att kritiskt analysera rättsregler och föreslå förändringar. Enligt Kleineman involverar metoden en noggrann analys av de olika aspekterna av rättskälleläran för att resultatet ska återspegla hur reglerna bör tolkas i specifika situationer. Den hierarkiska synen på rättskälleläran har varit grundläggande i uppsatsen, vilket innebär att källorna rangordnas med lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Dessutom är syftet att undersöka hur gällande rätt tillämpas i praktiken, vilket görs genom den rättsdogmatiska metoden som rekonstruerar rätten med hjälp av allmänt accepterade rättskällor.⁹ Detta innebär att svar på juridiska frågor söks i lagtext, förarbeten, rättspraxis och doktrin. I ljuset av denna metod kommer fokus att ligga på de bestämmelserna 29:1:1 ABL, 32:3 och 6 MB samt Art 22 i CSDDD.

I och med att det finns begränsat material inom svensk rätt som behandlar miljöskadestånd kommer utländsk rättspraxis att undersökas för detta ändamål. Svensk rättspraxis kommer också att spela en betydande roll för att förstå innebörden av det interna ansvaret i ljuset av det så kallade sysslomannaansvaret. Även om domen avgjordes vid underinstanser kommer de att ges stor vikt eftersom det är dem som finns tillgängliga. Det förekommer välkända rättsfall, såsom HQ AB, Selena Oil & Gas Holding AB och Engströms Isole-ringsfirma som har gett vägledning inom rättsområdet. Dessutom har jag använt mig av utländska rättsfall för att visa hur utländska domar förhåller sig till miljööverträdelser och ansvaret som förväntas bäras av en

⁹ Kleineman i Nääv, Maria och Zamboni (2018) s. 21.

företagsledning. Jag har fått tillgång till rättsfallen genom användning av doktrin, i form av internationella artiklar och lagkommentarer.

Slutligen har jag använt mig av en schematisk modell som återfinns i doktrin¹⁰ för att föreslå de steg som kan tas vid bedömningen av en företagsledares skadeståndsansvar.

1.4 Avgränsning

Tre olika lagstiftningar blir föremål för granskning i uppsatsen: CSDDD, miljöbalken (1998:808) och aktiebolagslagen (2005:551). Avsikten med förevarande framställning är att behandla företagsledningens miljöskadeståndsansvar. Det är i anslutning till detta nödvändigt med vissa avgränsningar.

Jag har valt att fokusera på skadeståndsansvar enligt svensk rätt. Vad gäller det bolagsrättsliga ansvaret är det så kallade interna ansvaret dvs ansvaret mot bolaget intressant.

Med hänvisning till uppsatsens syfte kommer fokus att läggas på vissa aktörer i uppräknning som framgår av 32:6–7 MB. Det ingår fastighetsägare, brukare och entreprenör, under förutsättning att bolaget de bedriver inte är litet och att det inte är enskild firma. Dessa aktörer kan agera som aktiebolag och i den egenskapen kan deras ledningar ådra sig skadeståndsskyldighet.

1.5 Forskningsläge

Aktiebolagsrätten påverkar en lång rad företag och är föränderlig i en internationell värld, likaså med CSDDD-utvecklingen. Av den anledningen utvecklas också rätten ständigt och lämnar utrymme för nya tolkningar, vilket i sin tur lämnar utrymme för vidare forskning. Rättsutvecklingen medför också att det ständigt kommer nya rättsfall som skapar nya prejudikat, och därmed lämnas utrymme för vidare forskning inom ämnet. Vad gäller utvecklingar i svensk rätt, eftersom ansvarsreglerna i 2005 års aktiebolagslag ursprungligen konstruerades som helhet i 1944 års lag, har de hunnit bearbetas såväl i

¹⁰ Radetzki (2022) s.128.

doktrin som i praxis. Däremot avgörs flera bolagsrättsliga tvister i skiljedomstol, vilket till viss del begränsar insynen i rättstillämpningen.¹¹

Vad gäller EU-rättens utveckling förekommer inte praxis med hänvisning till just CSDDD eftersom det inte har hunnit träda i kraft. Däremot finns praxis som baserar sig på internationella regleringen i form av soft law.¹²

1.6 Disposition

Uppsatsen är disponerad som följande. Första kapitlet innehåller en presentation av uppsatsens ämne, syfte, metod och avgränsningar som gjorts. I andra kapitlet behandlas övergripande frågor om hållbart företagande och rådande regelverk. I uppsatsens tredje kapitel ges en översikt av CSDDD med fokus på skadeståndsbestämmelsen. Därefter presenteras i kapitel 4 aktiebolagets organisation, hur bolagsorganen förhåller sig till varandra och deras kompetens. Kapitel 5 diskuteras de aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglernas systematik, syfte och funktion. I samma kapitel redogörs ingående för 32:3:1 och 32:6:1 MB samt 29:1:1ABL I det sjätte kapitlet följer den avslutande analysen.

¹¹ Maunsbach och Westberg (2021) s. 90.

¹² I kapitel 3 redogörs om soft law och de internationella regleringarna.

2 Hållbart företagande

2.1 Inledning

Den globala produktionen via värdekedjor möjliggörs genom en komplex reglering, vilket ofta utnyttjas av stora företag som bedriver sin verksamhet över hela världen. Företagsstrukturer med flera dotterbolag är vanligt förekommande med begränsat personligt ansvar för ägarna. Samtidigt upprätthålls avtalsrelationer mellan företag i värdekedjor genom komplexa juridiska konstellationer. Detta kan leda till ett antal problem, bland annat bristande information om det ursprungliga tillståndet vid platser eller anläggningar med hög risk i värdekedjor; otillräckliga bedömningar av effekterna av affärsmodellen och affärsstrategierna för en affärsförbindelse, inbegripet handels-, upphandlings- och prissättningsmetoder.

EU-kommissionen har i sin strategi för Corporate Social Responsibility för 2010–2014 definierat företagens sociala ansvar som företagens ansvar för den egna verksamhetens påverkan på samhället, och lyfte bl.a. fram företagens sociala och miljömässiga ansvar.¹³

Varken icke-bindande riktlinjer eller verkställbara lagstiftningar har lyckats effektivt reglera företagens gränsöverskridande verksamhet. Dessutom har folkrätten inte kunnat tillämpas på företag eftersom de inte betraktas som folkrättsliga subjekt.¹⁴ Den juridiska regleringen som numera införts för företag består av två kategorier av regler: den ena i form av direkta skyldigheter för företag att agera på visst sätt och den andra ålägger företag att rapportera om sin verksamhet ur ett hållbarhetsperspektiv. Följaktligen har EU föreslagit en unionsrättslig reglering genom CSDDD som syftar till att främja företagens ansvarsfulla beteende i värdekedjan och minska risken för brott mot mänskliga rättigheter och miljöförstöring. På motsvarande vis har CSRD trätt

¹³ COM (2011) 681 s. 7. I Sverige har regeringen valt att använda termen ”hållbart företagande” se Prop. 2015/16:193 s.35; Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 4 där termen definieras.

¹⁴ COM (2022)71 final s. 2–3.

i kraft med krav på företagen att rapportera hållbarhetsaspekterna av sin verksamhet

I det följande presenteras termen hållbart företagande och dess reglering internationellt, inom EU samt i Sverige.

2.2 Ansvar vid hållbart företagande

I EU-strategin 2011-2014 för företagens sociala ansvar används förutom termen ”företagens sociala ansvar”, ”företagens samhällsansvar” och även termen ”ansvarsfullt företagande”.¹⁵ I den engelska versionen används på motsvarande ställen framförallt Corporate Social Responsibility (CSR) eller enbart social responsibility men vid något tillfälle också ”responsible business behaviour” och ”responsible business conduct”.¹⁶ Termen företags social ansvar definieras som ”ett begrepp som innebär att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna”.¹⁷

I litteraturen används även termer som anspelar på hållbarhet för att beskriva företags samhällsansvar. Termen ”hållbarhet” indikerar att något har förutsättningar till varaktighet, att hålla. Därför kan det förekomma en tendens att beskriva en hållbar affärsverksamhet som en verksamhet som rent ekonomiskt har förutsättningar att överleva och en hållbar produkt som en produkt som kommer att fungera under lång tid.¹⁸ Begreppet bör däremot ses mot

¹⁵ ”Företagens sociala ansvar” används t ex i EU-strategin 2011–2014 för företagens sociala ansvar 1, 1.3, 2, 3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.5, 3.6, 4.1, 4.6, 4.7, 4.8 och 5. ”Ansvarsfullt företagande” används t ex i EU-strategin 2011–2014 för företagens sociala ansvar 1.1, 1.2, 1.3, 2, 4.3, 4.4, 4.7, 4.8 och 5. Se även Halje, s. 62.

¹⁶ EU-strategin 2011–2014 för företagens sociala ansvar 1.3 (responsible business behaviour) respektive 1.2, 2, 3.1, 3.4, 4.1, 4.3, 5 (responsible business conduct). Se även Halje, s. 62.

¹⁷ Europeiska kommissionen, Grönbok – Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar COM (2001) 366 slutlig, (2001 års Grönbok om främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar) 20 (s 6). EU-strategin 2011–2014 för företagens sociala ansvar 1.

¹⁸ Halje, s. 62.

bakgrund av den så kallade Brundtlandkommissionens rapport år 1987.¹⁹ Hållbar utveckling uppfylls genom att företagen integrerar socialt, miljömässigt och ekonomiskt ansvarstagande i dess verksamhet.

Det är numera tydligt att begreppet omfattar såväl miljömässig hållbarhet som ekonomisk och social dito. Företag som bedriver hållbara verksamheter skapar enligt EU en mer sammanhållen global marknad med lika syn på vad som bidrar till ett hållbart ekonomiskt system.²⁰

I Sverige används termen ”hållbart företagande”.²¹ Sveriges regering har i en skrivelse till Riksdagen framfört att hållbart företagande handlar om att driva företag med framtiden i sikte, genom att säkerställa att företagets negativa påverkan på samhället minimeras till förmån för en positiv samhällsutveckling.²² Regeringen menar på att det är företagen själva som är skyldiga att ta ansvar för och implementera hållbart företagande i samtliga delar av deras verksamheter. Om företagen ska lyckas bedriva ett hållbart företag krävs det att de ser hållbart företagande som en del av verksamhetens strategi i stort.²³ Hållbart företagande består av fyra delar; mänskliga rättigheter, arbetsvillkor, miljö och antikorrruption.²⁴

CSR och företagets samhällsansvar används i finanssammanhang som ESG men det avses samma målsättning om att bidra till en hållbar utveckling.²⁵ Företagen i samverkan med varandra har tagit eget initiativ och utformat ett system som möjliggör för dem att bedriva långsiktiga hållbara verksamheter. Genom att skapa ett system som tillåter företagen att bedriva verksamheterna

¹⁹ Brundtland Commission (1987) p.27, där Sustainable development, ”hållbar utveckling”, beskrivs som ”utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov”.

²⁰ COM (2022) 71 final s. 12 under rubriken ”Rättslig grund, subsidiaritetsprincipen och proportionalitetsprincipen”.

²¹ Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 4 där termen definieras.

²² Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 23. Se även Edelstam (2023).

²³ Proposition 2015/16/193 s. 36. Se även Edelstam (2023).

²⁴ Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 5. Se även Edelstam (2023).

²⁵ Borglund, m.fl. (2021) s. 313. Se även Edelstam (2023).

utifrån ett långsiktigt perspektiv gynnas allt fler aktörer i samhället. Det får den effekten att det minskar den press som bolagsledningarna tidigare haft när det kommer till att bedriva verksamheterna utifrån den övergripande beslutsnormen om att företagen har en skyldighet att sträva efter att maximera avkastning för utdelning till aktieägarna.²⁶

Oavsett om företagen arbetar utifrån CSR eller ESG, handlar hållbart företagande om att minska företagets miljöpåverkan till förmån för ett ökat samhällsansvar. Med hjälp av hållbart företagande kan företagen anpassa verksamheterna till de krav och förväntningar som samhället har på företagen att bedriva långsiktigt hållbara verksamheter. Långsiktigt hållbara verksamheter som uppstått till följd av företagets frivilliga implementering av CSR eller ESG kan mycket väl resultera i att företagen lyckas anpassa verksamheterna till att nå målen om en hållbar utveckling betydligt mer framgångsrikt än vad stater någonsin skulle klara på egen hand.²⁷

2.3 Regelverk för hållbart företagande

CSR och hållbart företagande regleras dels genom nationell lagstiftning, dels genom EU förordningar och direktiv, internationella riktlinjer, standarder samt rekommendationer, som företagen på såväl den globala som nationella marknaden förväntas efterleva. Det rättsliga regelverket bidrar till att skapa ett lika ramverk för alla företag oavsett säte med tydliga riktlinjer för vad som är tillåtet, måste göras och är önskvärt. Under årens lopp har samhällets krav och förväntningar på företag att bedriva långsiktigt hållbara och resurseffektiva verksamheter ökat markant. I det följande beskrivs hur utvecklingen har gått till. EU-rätten tas upp i ett särskilt avsnitt.

2.3.1 Internationell reglering

Sveriges regering har en tydlig förväntan på att marknadens företag ska följa de internationella riktlinjer och standarder som bidrar till att uppmuntra företagen att implementera CSR och hållbarhetsfokus inom samtliga delar av

²⁶ Macey (2022) s. 258 f.; Se även Edelstam (2023).

²⁷ Borglund, m.fl. (2021) s. 365.

verksamheten. Målet är att riktlinjerna ska verka vägledande för samtliga företag²⁸ på så sätt att de genom ökad enhetlighet bidrar till att förstärka den globala harmoniseringen.²⁹ Den mest kända internationella regleringen är de globala målen för hållbar utveckling som FN:s generalförsamling antog år 2015 och som återfinns i Agenda 2030.³⁰ Vidare följer en redogörelse för ytterligare riktlinjer och standarder som förekommer på internationell nivå.

FN:s Global Compact består av tio principer som utgör själva grundbulten. Principerna i sin tur utgår från fyra områden; mänskliga rättigheter, arbetsrätt, miljö och antikorruption som samtliga medlemmar i FN förväntas arbeta med proaktivt i syfte att öka det sociala ansvarstagandet. Det är förhoppningen att FN ska bidra till att harmonisera regelverket som i längden minskar risken för att det uppstår konflikt mellan de olika standarderna.³¹ Det är meningen att en framgångsrik implementering och praxis på ett område inte uppväger den skada de orsakar inom ett annat.³²

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) är en internationell organisation som tillsammans med politiker, länder och medborgare tar fram evidensbaserade internationella standarder. OECD arbetar även aktivt med att utarbeta lösningar på en rad sociala, ekonomiska och miljömässiga utmaningar som företagen och samhället möter.³³

ISO 26000 är en internationell standard som tar sikte på organisationernas samhällsansvar. Standarden är uppbyggd utifrån sju grundläggande principer som tillsammans tydliggör företagens sociala ansvarstagande för den påverkan som organisationens beslut och aktiviteter har på samhälle och miljö. Standarden tillhandahåller ett ramverk som gör det möjligt för företag att

²⁸ Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 16 f.; Borglund, m.fl. (2021) s. 33. Se även Edelstam (2023). Se även Edelstam (2023)

²⁹ Jutterström och Norberg (2011) ss. 79 och 82. Se även Edelstam (2023)

³⁰ Östberg, (2020) s. 3. Se även Edelstam (2023)

³¹ Jutterström och Norberg (2011) s. 79 ff. Se även Edelstam (2023)

³² Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 18 f.; FN Förbundet UNA Sweden, Global Compact.

³³ OECD, Responsible Business Conduct; Regeringskansliet, Skr. 2015/16:69 (2016) s. 18

bedriva verksamheterna utifrån ett transparent och etiskt uppförande som i sin tur värnar om att nå målen om en hållbar utveckling.³⁴

Slutligen tillhandahåller FN:s Global Reporting Initiativ (GRI) riktlinjer för hållbarhetsredovisning. Riktlinjerna bygger på en uppsättning standarder som anger principerna bakom hållbarhetsredovisningen, hur generella upplysningar om företagens verksamheter kan lämnas och materiella frågor med hållbarhetspåverkan.³⁵

2.3.2 EU-rätten

EU:s hållbarhetsreglering består av såväl förordningar som direktiv som medlemsländerna har en skyldighet att anpassa sig till och bedriva sina verksamheter i enlighet med.³⁶

Ett antal initiativ har cirkulerat och skapat en djungel av lagstiftningar som tar sikte både på frivilliga och tvingande regler som rör hållbart företagande och samhällsansvar som företagen är tvungna att ta hänsyn till.³⁷ Nedan följer ett urval av reglering som gäller på hållbarhet och framför allt hållbart företagande och samhällsansvar.

I samband med att EU kommissionen antog Grönboken år 2001, beslutade EU att införa en gemensam strategi för att säkerställa hur social och miljömässig hänsyn ska övergå till att bli en naturlig del av företagets verksamhet.³⁸ Med tiden har EU utvecklat och infört ökad lagstiftning i syfte att få företagen att ta ett ökat ansvar

³⁴ Se även SIS, om SIS. SIS är utsett av regeringen som svenskt standardiseringsorgan inom ansvarsområdena för ISO.

³⁵ Borglund, m.fl. (2021) s. 290.

³⁶ Se även Edelstam (2023)

³⁷ Östberg (2020) s. 9.

³⁸ Europeiska kommissionen (2001) Grönbok.

EU lanserade år 2014 direktivet NFRD³⁹ med syftet att skapa en standard för företagens hållbarhetsrapportering. Under senare år har NFRD dock fått kritik av forskare för att vara för generell och för att det saknas konsensus om hur företagen ska redovisa sitt hållbarhetsarbete.⁴⁰ Eftersom dess harmoniseringsinsatser inte omfattar integrerad rapportering och tredjepartsbekräftelse, brister NFRD i att underlätta jämförbarhet, tillförlitlighet och därmed rapportnytta.

I november 2019 antog EU Disclosureförordningen som en del i deras hållbarhetslagstiftning. Enligt förordningen har de som äger tillgångar⁴¹ och finansiella institutioner en skyldighet att lämna upplysningar om ESG-risker samt minska de negativa effekter som uppstår till följd av verksamheterna och genomförda investeringar.⁴² Två månader senare presenterade EU den europeiska gröna given som är en del av EU:s strategi mot att nå målet om klimatneutralitet senast år 2050. Enligt den europeiska gröna given är företagen tvungna att inkludera hållbarhet i samtliga delar av bolagsstyrningen för att kunna säkerställa att verksamheterna anpassas efter lagstiftningen. Som ett direkt svar på den gröna given antog EU den gröna taxonomiförordningen vars syfte är att tillhandahålla ett gemensamt klassificeringssystem för miljömässigt hållbara verksamheter. Det antogs juni 2020.⁴³

EU taxonomiförordningen som tillhandahåller ett klassificeringssystem för miljömässigt hållbara ekonomiska aktiviteter blev en del av EU:s

³⁹ Europaparlamentets och Rådets Direktiv 2014/95/EU av den 22 oktober 2014 om ändring av direktiv 2013/34/EU vad gäller vissa stora företags och koncerners tillhandahållande av icke-finansiell information och upplysningar om mångfaldspolicy.

⁴⁰ Hummel och Jobst (2022) s.9.

⁴¹ Aktier eller andra värdepapper.

⁴² Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) 2019/2088 av den 27 november 2019 om hållbarhetsrelaterade upplysningar som ska lämnas inom den finansiella tjänstesektorn Art. 3; Östberg (2020) s. 10.

⁴³ Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) 2020/852 av den 18 juni 2020 om inrättande av en ram för att underlätta hållbara investeringar och om ändring av förordning (EU) 2019/2088. [I det följande (EU) 2020/852]. Se även Edelstam (2023)

handlingsplan för att finansiera hållbar tillväxt.⁴⁴ Förordningen syftar till att omdirigera kapitalflöden mot en mer hållbar ekonomi. Taxonomiförordningen skiljer sig från andra hållbarhetsrapporteringsregelverk, såsom NFRD och CSRD, dels genom att den tillhandahåller ett klassificeringssystem för att definiera vilka ekonomiska aktiviteter som kvalificerar som miljömässigt hållbara, och dels genom att den kräver att företag rapporterar om sina aktiviteter baserat på denna klassificering.⁴⁵

För att bemöta kritiken mot NFRD har EU nu antagit ett nytt, mer omfattande direktiv: CSRD. Förslaget till CSRD godkändes år 2021 med syftet att modernisera, tydliggöra och stärka reglerna kring vilka hållbarhetsaspekter företag ska rapportera.⁴⁶

Vissa initiativ har spelat en väsentlig roll genom åren före CSRD. Global Reporting Initiative är en av dem. Det är en internationell, oberoende organisation med ett syfte att bistå andra organisationer att arbeta hållbart, och ta ansvar för sina avtryck på samhälle och miljö. På samma sätt har CDP,⁴⁷ SASB⁴⁸ och Sedex⁴⁹, haft inflytande i företagens frivilliga hållbarhetsrapportering.

2.3.3 Svensk rätt

Det är viktigt att lyfta fram att svensk rätt är påverkad av internationella regleringar framför allt EU. Som EU-medlem är Sverige skyldig att tolka den nationella rätten EU-konformt.

⁴⁴ Meddelande från kommissionen - Handlingsplan för finansiering av hållbar tillväxt COM (2018) 97.

⁴⁵ (EU) 2020/852 Art 9.

⁴⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2022/2464 av den 14 december 2022 om ändring av förordning (EU) nr 537/2014, direktiv 2004/109/EG, direktiv 2006/43/EG och direktiv 2013/34/EU vad gäller företagens hållbarhetsrapportering, (EU) 2022/2464.

⁴⁷ CDP, what we do.

⁴⁸ IFRS, Introduction to ISSB and IFRS Sustainability Disclosure Standards.

⁴⁹ Sedex, Empowering Sustainable Supply Chains.

En av lagstiftningarna som har påverkats av den internationella regleringen är årsredovisningslagen (1995:1554). ÅRL har sedan år 2016 ställt krav på att företag som uppfyller vissa villkor för antalet anställda,⁵⁰ balansomslutning⁵¹ och nettoomsättning⁵², att upprätta en hållbarhetsrapport.⁵³ Av 6:12 ÅRL framgår att hållbarhetsrapporten ska inkludera hållbarhetsupplysningar som krävs för en förståelse för företagets ställning och verksamhetens konsekvenser på omvärlden, däribland upplysningar rörande miljö, personal, mänskliga rättigheter, sociala förhållanden och motverkande av korrupktion. Denna ska inkluderas i förvaltningsberättelsen, alternativt offentliggöras i ett separat dokument och att det ska anges i förvaltningsberättelsen om det görs separat.⁵⁴

ABL innehåller i 9:31:3 bestämmelse om revisorskontrollen av hållbarhetsrapporten. Att revisorn ska bland annat granska bolagets årsredovisning innebär att revisorn, om bolaget enligt ÅRL 6:10 och 11 ska upprätta en hållbarhetsrapport som ska ingå i förvaltningsberättelsen ska gå igenom i sådan omfattning att revisorn kan konstatera att den i verklig mening utgör en sådan rapport som regleras i lagen.⁵⁵

I 2:17h lag (2004:46) om värdepappersfonder stadgas att ett fondbolag som förvaltar en värdepappersfond eller ett fondföretag vars medel placeras i aktier som är upptagna till handel på en reglerad marknad och som har getts ut av ett bolag inom EES, ska anta principer för sitt aktieägarengagemang i fråga om sådana aktier. Principerna ska beskriva hur fondbolaget övervakar relevanta frågor om bolag som det placerar i portföljbolag, däribland bolagens strategi, finansiella och icke-finansiella resultat och risker, kapitalstruktur,

⁵⁰ Medelantalet anställda i företaget ska ha under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 250.

⁵¹ Företagets redovisade balansomslutning ska ha för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 175 miljoner kronor.

⁵² Företagets redovisade nettoomsättning ska ha för vart och ett av de två senaste räkenskapsåren uppgått till mer än 350 miljoner kronor.

⁵³ 6:10 ÅRL; Prop. 2015/16:193 s.63-69.

⁵⁴ 6:11 ÅRL.

⁵⁵ Prop. 2015/16:193 s. 87.

sociala och miljömässiga påverkan och bolagsstyrning. Kopplingen till samhällsansvarsdiskursen finns i hänvisningen till skyddsändamål (social och miljömässig påverkan) och i termen ”icke-finansiell”.

I lag (2016:1145) om offentlig upphandling finns flera regler som rör samhällsansvar. En av dem är miljö-och sociala hänsyn i 4:3, där det stipuleras att upphandlande myndigheter ”bör beakta miljöhänsyn, sociala och arbetsrättsliga hänsyn vid offentlig upphandling om upphandlingens art motiverar detta”

I Sverige utgör Koden en form av reglering som styrs av principen om att följa eller förklara. Den ges ut av Kollegiet för svensk bolagsstyrning och riktar sig främst till stora publika bolag. Koden möjliggör för lagstiftningen att lämna utrymme för företagen att till viss del fritt kunna bedriva verksamheterna utan att begränsas rent juridiskt. Dessutom möjliggörs för bolagsledningarna att fritt kunna genomföra en egen avvägning om hur stor andel kapital som utifrån en affärsmässig bedömning kan avsättas till hållbarhet.⁵⁶

2.4 Sammanfattning

Hållbart företagande regleras genom lika initiativ och standarder, inklusive FN:s Global Compact, OECD, ISO 26000 och FN:s Global Reporting Initiative (GRI). I EU har det skett en utveckling mot ökad reglering och rapportering av hållbarhetsaspekter genom direktiv som NFRD (Non-Financial Reporting Directive) och senare CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) i ljuset av den gröna given och taxonomiförordningen. GRI har varit betydelsefull för att driva på hållbarhetsrapportering som tillämpas i Sverige. Genom dessa regleringar och initiativ förväntas företag ta ett ökat ansvar för sin påverkan på samhället och miljön.

⁵⁶ Svernlöv (2024).

3 Ansvar enligt CSDDD

3.1 Inledning

70% av företagen inom EU framförde ett tydligt budskap i sina svar på en offentlig konsultation: EU måste agera för att stärka företagens omsorgsplikt när det gäller hållbarhet. Detta ledde till överenskommelsen om CSDDD.

Inför det att förslaget lades fram hade det identifierats att "kortsiktighet" inom företagsstyrning är ett grundläggande problem. Det genomfördes studier för att utvärdera de grundläggande orsakerna till "kortsiktighet" inom företagsstyrning, och för att bedöma om de är relaterade till nuvarande marknadspraxis och/eller regelverk, samt att identifiera möjliga lösningar på EU-nivå. Studierna visade att trycket på företagsledningen att maximera aktieägarvärde och vinst på bekostnad av hållbara och långsiktiga investeringar kommer att fortsätta öka. Resultat av studierna blev underlaget för bestämmelserna i CSDDD. Sju punkter identifierades som bakomliggande orsaker för kortsiktigheten och det viktigaste för uppsatsen är att företag saknar ett strategiskt perspektiv på hållbarhet och att nuvarande praxis misslyckas med att effektivt identifiera samt hantera relevanta hållbarhetsrisker och påverkningar. Som lösning föreslogs att nationella lagstiftningar som införlivar direktivet ska ställa krav på bolagsledningen att integrera hållbarhetsaspekter i affärsstrategier.⁵⁷

Med Förslaget-2022 infördes ett antal mekanismen för att tillgodose aktsamhetsplikt hos bolagsledare. Däremot saknar Förslaget-2024 bestämmelsen som lägger en aktsamhetsplikt på företagsledningen. Det kan förmodligen ändå finnas andra mekanismen som tillgodoser det här behovet utan att direkt förplikta företagsledningen.

I det följande redogörs översiktligt för vad direktivförslaget innehåller, den olika mekanismen för att tillgodose aktsamhetsplikten med fokus på innebörden av skadeståndsansvaret.

⁵⁷ Smit, Bright. m.fl. (2020).

3.2 Direktivförslagets innehåll

Direktivet kommer att göra det obligatoriskt för företag på EU:s marknad att utföra due diligence för att hantera risker kopplade till mänskliga rättigheter och miljö i hela värdekedjan. Lagstiftning om obligatorisk due diligence har även antagits på nationell nivå i bland annat Tyskland och Norge.⁵⁸ Dessutom ingår krav om due diligence i flera lagar och initiativ inom EU, däribland CSRD, avskogningsförordningen,⁵⁹ batteriförordningen⁶⁰ och den gröna taxonomin.

Efter att förslaget har blivit godkänt har medlemsländer två år på sig att införliva direktivet i nationell lagstiftning. Implementering av lagen kommer att ske stegvis, troligtvis enligt följande tidsplan: 2027 för företag med över 1 000 anställda, 2028 för företag med över 500 anställda och 2029 för företag med över 250 anställda i högriskbranscher.⁶¹

3.2.1 Ett direktiv: den rättsliga grunden

Artikel 50.2 g i EUF-fördraget föreskriver EU:s behörighet att agera för att förverkliga etableringsfriheten genom att samordna de skyddsåtgärder som krävs i medlemsstaterna. Detta kan möjliggöras genom utfärdande av ett direktiv.

⁵⁸ Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten (LkSG) respektive Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven).

⁵⁹ Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) 2023/1115 av den 31 maj 2023 om tillhandahållande på unionsmarknaden och export från unionen av vissa råvaror och produkter som är förknippade med avskogning och skogsförstörelse och om upphävande av förordning (EU) nr 995/2010.

⁶⁰ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2023/1542 av den 12 juli 2023 om batterier och förbrukade batterier, om ändring av direktiv 2008/98/EG och förordning (EU) 2019/1020 och om upphävande av direktiv 2006/66/EG.

⁶¹ Enligt 7327/1/24 REV 1.

Ett direktiv är en bindande rättsakt som föreskriver resultatet som varje medlemsstat ska uppnå inom en viss tidsram inom ramen för sin nationella rättsordning. CSDDD är bindande för medlemsstaterna när det gäller de specifika resultaten som ska uppnås, men lämnar utformningen av genomförandeåtgärder till de nationella myndigheterna.

CSDDD grundas på Art 114 i EUF-fördraget. Unionens lagstiftare får framför allt använda bestämmelsen om att skillnaderna mellan de nationella bestämmelserna hindrar de grundläggande rättigheterna eller skapar snedvridningar av konkurrensen. Eftersom vissa medlemsstater hade stiftat lag inom området HRDD var risken för snedvridning av konkurrensen befarad. Exempelvis skulle fragmenterat skadeståndsansvar leda till snedvridningar av konkurrensen på den inre marknaden.

3.2.2 Tillbörligt aktsamhetsansvar och ansvarsbärande företag

I förslaget-2022 fastställs en skyldighet för berörda företag att visa tillbörlig aktsamhet. Syftet med direktivförslaget är att motverka negativa effekter som resulterar från bolag med långa värdekedjor och som orsakar människorätts- och miljökränkningar. Det tillbörliga aktsamhetsansvaret omfattas av sex olika steg. Artiklar 5-11 täcker dessa steg och de är: att integrera tillbörlig aktsamhet i sina policyer i enlighet med artikel 5; att identifiera faktiska eller potentiella negativa effekter i enlighet med artikel 6; att förebygga och begränsa potentiella negativa effekter, säkerställa att faktiska negativa effekter upphör och minimera omfattningen av dessa i enlighet med artiklarna 7 och 8; att inrätta och upprätthålla ett klagomålsförfarande i enlighet med artikel 9; att övervaka effektiviteten i sina policyer och åtgärder för tillbörlig aktsamhet och kommunicerar om dem i enlighet med artiklar 10 och 11.⁶²

Ansvarsföretag omfattar företag i såväl EU medlemsstater som i tredjeland. De företag som omfattas av direktivförslaget enligt Art 2 av Förslaget-2022 är i huvudsak företag med fler än 500 anställda och en global omsättning om

⁶² Det förekommer liknande bestämmelser i 7327/1/24 REV 1 med vissa tillägg.

mer än 150 miljoner euro samt företag i vissa särskilt utpekade risksektorer med fler än 250 anställda och en global omsättning om mer än 40 miljoner euro.⁶³ Som risksektorer räknas bl.a. textilbranschen, skogsbruket, jordbruket och gruvnäringen. Reglerna omfattar företagens verksamhet i Sverige, på den inre marknaden och i tredjeländ. Verksamhet i dotterföretag och hos underleverantörer, s.k. etablerade affärsförbindelser, uppströms och nedströms, omfattas också.

3.2.3 Mekanismen för att tillgodose aktsamhetsplikt

Genomsyrande CSDDD är mekanismen som kan användas för att få företagen att förebygga, begränsa, minimera eller att upphöra med potentiella eller faktiska negativa effekter. Klagomålsförfarandet ger personer och organisationer möjlighet att lämna in klagomål direkt till det ansvariga företaget i händelse av berättigade farhågor om faktiska eller potentiella negativa effekter för mänskliga rättigheter och miljön. Vad gäller förfaranden som har ekonomisk konsekvens för företaget förekommer sanktionsansvar och civilrättsligt ansvar i form av skadeståndsskyldighet.

Med sanktion menas ett beslut från ett offentligt organ som domstol eller myndighet fattar som träffar enskilde på så sätt att företaget ådöms straff⁶⁴ eller straffavgift.⁶⁵ Till skillnad från sanktioner ger skadestånd den som har lidit skada ett belopp i pengar som ska ersätta den inträffade förlusten.⁶⁶ Syftet med den här uppsatsen är att utreda vad enskilda företagsledare kan få för konsekvenser om de inte lever upp till sina bolagsrättsliga förpliktelser. Därför läggs fokus på mekanismen skadestånd.

3.2.4 Ett förändrat förslag

⁶³ Se Art 2 av 7327/1/24 REV 1 för de nya storlekarna.

⁶⁴ Rubenson (2017) s. 196. Straff är en påföljd som kan drabba enbart fysiska personer medan avgiften drabbar även juridiska personer.

⁶⁵ Rubenson (2017) ss. 205 ff. Exempel på straffavgifter som kan påföras ett företag i svensk miljö rätt ingår företagsbot, miljö sanktionsavgiften, vite

⁶⁶ Mer om skadestånd på kapitel 4.

I mars 2024 antog EU:s medlemsländer direktivförslaget efter flera ändringar och kompromisser i den ursprungliga texten. I april 2024 godkände Europaparlamentet det nya icke-publicerade förslaget. Det hela började dock med ett ursprungligt förslag den 23 februari 2022, då kommissionen lämnade in ett förslag till Europaparlamentet och till rådet. Vid sitt möte den 1 december 2022 antog rådet en allmän strategi angående förslaget. Parlamentet röstade om sin rapport vid plenarsessionen den 1 juni 2023. Fem politiska trilogier hölls den 8 juni, 11 juli, 7 september, 22 november och 13 december 2023. Vid den sista trilogin nådde de samstiftande organen en provisorisk politisk överenskommelse om en övergripande kompromisstext. Nio tekniska möten har ägt rum efter trilogin för att slutföra texten i enlighet med den provisoriska politiska överenskommelsen. Den fullständiga kompromisstexten, som framgår av bilagan till detta meddelande, presenterades för Company Law Working Party den 29 januari 2024. Vid mötet den 28 februari var den permanenta representantskommittén inte i stånd att ge sitt godkännande till den kompromisstext som presenterats av ordförandeskapet. Därför föreslog ordförandeskapet att ändra kompromisstexten för att möta de bekymmer som uttrycks av delegationerna.

Artiklarna 25 om styrelsens omsorgsplikt och artikel 26 om att inrätta och övervaka behörig omsorg togs bort, enligt rådets mandat. Som det framgår av avsnitt 5.1 togs bestämmelsen om aktsamhetsplikt som riktas mot företagsledningen bort. Om Förslaget-2024 slutligen godtas och publiceras innebär det att företagsledningen inte kommer att direkt hållas ansvariga för att se över företagets tillbörliga aktsamhet och integrering av tillbörlig aktsamhet i företagets policyer som framgår av Art 26 Förslaget-2022.

Däremot finns det en mekanism som kan främja efterlevnad av lagstiftningen vid sitt ikraftträdande. Det förekommer i Art 22 av båda Förslaget-2022 och i Förslaget 2024 att bolaget kan hållas skadeståndsskyldigt vid överträdelse av vissa bestämmelser.

3.3 Skadeståndsansvar i CSDDD

Art 22 av det ursprungliga förslaget lyder:

Medlemsstaterna ska säkerställa att företag är skadeståndsskyldiga om
a) de har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 7 och 8, och
b) denna underlåtenhet har lett till en negativ effekt som medfört skada och
som borde ha identifierats, förebyggts, begränsats, stoppats eller minimerats
genom de lämpliga åtgärder som fastställs i artiklarna 7 och 8.

Skillnaden mellan Förslaget-2024 och det ursprungliga förslaget är att enligt Förslaget-2024 blir företaget skadeståndsskyldigt vid culpöst handlande och att ansvaret riktar sig mot ansvarsobjekt. Det finns dessutom hänvisning till Bilaga 1. Oavsett skillnaderna grundas skadeståndsansvaret i båda texter på att ett företag blir skadeståndsskyldigt om det har underlåtit att vidta lämpliga åtgärder för att förebygga potentiella negativa konsekvenser, eller underlåtit att avsluta faktiska negativa konsekvenser, och detta misslyckande har resulterat i skada som borde ha identifierats, förebyggts, mildrats, avslutats eller dess omfattning minimerats.

Skälet till att företaget förväntas bära civilrättsligt ansvaret vid underlåtenhet att fullgöra Art 7 och 8 anges vara att säkerställa effektiv ersättning till offer för negativa effekter.

Företagets ansvar enligt Art 7 innebär att företagen bör vidta lämpliga åtgärder för att inrätta och genomföra åtgärder för tillbörlig aktsamhet med avseende på sin egen verksamhet, sina dotterbolag och sina etablerade direkta och indirekta affärsförbindelser genom hela värdekedjan i enlighet med bestämmelserna i detta direktiv. Det föreligger inget krav att företag under alla omständigheter garanterar att negativa effekter aldrig kommer att uppstå eller att de kommer att stoppas.⁶⁷ De viktigaste skyldigheterna i detta direktiv är därför skyldigheter med avseende på medlen (obligations of means) där företag strävar efter att vidta lämpliga åtgärder som rimligen kan förväntas leda till att de negativa effekterna förebyggs eller minimeras.

⁶⁷ T.ex. när de negativa effekterna är en följd av statliga ingripanden kan det vara svårt för företaget att uppnå ett sådant resultat.

En till skyldighet finns i Art 8 dvs. skyldighet att vidta lämpliga åtgärder för att få negativa effekter för mänskliga rättigheter eller miljö att upphöra och för att minimera omfattningen av negativa effekter om de inte kan förhindras. Detta ansvar bedöms vara viktigt för lagstiftaren eftersom det förväntas att medlemsstaterna förutom att stifta lag som införlivar Art 22 dessutom ska säkerställa att lagstiftningen är internationellt tvingande⁶⁸

3.4 Innebörd av skadeståndsansvaret

3.4.1 Miljööverträdelser som avses

CSDDD överensstämmer med de huvudsakliga internationella mänskliga rättigheterna och miljörättsliga standarder. Direktivförslaget definierar miljöpåverkan med hänvisning till en bilaga.⁶⁹ Listan inkluderar vissa överträdelser av internationell miljö rätt. En sådan överträdelse på listan som dessutom kan anses omfattas av skadeståndsskyldighet i svensk rätt är punkten 7. Det rör bland annat hantering, insamling, lagring och bortskaffande av avfall, eller användningen av biologiska resurser som kan ha negativa effekter på biologisk mångfald.

3.4.2 Några processrättsliga frågor i förhållande till svensk rätt

Offer som kärke och bolaget som svarande

Beträffande civilrättsligt ansvar till följd av negativ miljöpåverkan kan personer som lider skada begära ersättning.⁷⁰ Den här rättigheten framgår redan av gällande internationell rätt.⁷¹ Personkretsen ingår enskilda individer då det inte framgår av förslagstexten att de inte kan omfattas. Om så är fallet kan det då vara betungande och i vissa fall avskräckande för fysiska personer att föra talan mot stora bolag med olika samarbetspartner. Att fastställa orsakssamband i situationer där det finns långa och komplexa leveranskedjor, med många aktörer belägna i olika rättsliga jurisdiktioner, kan vara problematiskt.

⁶⁸ Skäl 61.

⁶⁹ Bilaga 1 förslaget-2022.

⁷⁰ Art 22 CSDDD.

⁷¹ Artikel 47 EU-Statgan.

Att samla in bevis kan vara svårt och kostsamt när käranden befinner sig utomlands. Dessutom är dessa erfarna företag och deras samarbetspartner vana vid att utnyttja luckorna i rättssystemen i länderna de befinner sig i för att undvika ansvar.

Svensk rätt ger möjlighet för enskilda och ideella föreningar som tillvaratar miljöintressen eller andra intressen att genom grupptalan göra sin rätt gällande.⁷² Med grupptalan avses en talan som några personer, fysiska och juridiska, för vid domstol. Talan kan avse enskild grupptalan, organisationstalan eller offentlig grupptalan.⁷³ En dom mot bolaget gäller för och mot alla som ingår i gruppen.⁷⁴ Möjligheten att väcka talan finns för vissa rättsområden, varav miljö ingår. Miljöstörningar drabbar ofta stora grupper, men skadorna är svårutredda. Anspråken brukar vara diffusa och fragmentariska. Det har hänt däremot i vissa länder att en sådan möjlighet att föra grupptalan har utnyttjats av allmänheten och har öppnat dörren för obefogade personer. För att undvika sådana händelser är det domstolen som prövar om grupptalan ska tillåtas. En förutsättning för att den tillåts är om talan förs som grupprättegång och om den gruppmedlem som vill företräda gruppen är lämplig.⁷⁵

Angående svarande kommer Art 22 CSDDD vid sitt ikraftträdande att göras gällande mot företag som omfattas av direktivets tillämpningsområde och som underlåter sin skyldighet i Art 7 och 8. Det riktas inget direkt ansvar mot företagets ledning. Jag diskuterar i kapitel 5 och 6 möjligheten för bolaget att rikta anspråket mot sin ledning.

En domstol som ska avgöra en tvist i vilken en av parterna är ett internationellt företag har inte alltid behörighet att pröva målet. Frågan om domsrätt kommer att bli aktuell vid tillämpning av CSDDD. Eftersom CSDDD riktar sig till alla länder inom EU och tredje länder kan det därför förekomma att rätten i Sverige inte har domsrätt och att rätten i annan jurisdiktion får pröva det.

⁷² 32:13 MB

⁷³ 1§ Lag (2002:599) om grupprättegång.

⁷⁴ Prop 2001/02:107 s. 2; Thornefors, 1§ Lag (2002:599) om grupprättegång.

⁷⁵ Rubenson (2017) s. 222.

Internationell privat - och processrättsliga regler gäller i sådana fall.⁷⁶ I Rana Plaza målet till exempel var det avgörande att det fanns en "verklig och väsentlig anknytning" till Ontario. Eftersom det förelåg faktorer såsom att svarandena var bosatta i Ontario och bedrev verksamhet i Ontario ansågs rätten i Ontario ha domsrätt. Det faktum att rätten har domsrätt behöver inte innebära att regelverk i Ontario blir tillämpliga. I Rana fallet gällde lagen i Bangladesh i stället.⁷⁷

Förslaget-2024 innehåller nya bestämmelser relevanta för processföring. Några av tilläggen tas upp nedan.

Bevis

Angående bevis är det avgörande att kärke bevisar att företaget inte har vidtagit åtgärder för att förebygga och begränsa potentiella negativa effekter. Alternativt ska det bevisas att företaget har underlåtit att få faktiska effekter av att upphöra eller minimera omfattningen av effekterna, och att denna underlåtenhet har lett till att en negativ effekt som borde ha identifierats, förebyggts, begränsats, stoppats eller minimerats genom lämpliga åtgärder.

Ansvarsordningen i CSDDD reglerar inte vem som ska bevisa att företagets agerande varit rimligt och tillräckligt.⁷⁸ Frågor om vem som har bevisbörda lämnas till medlemsländerna.

Förslaget 2024 tar upp några saker som anses vara barriär mot utkrävande av ersättning och rättfärdigande.⁷⁹ En av dessa är företagets editionsplikt. Internationella bolag brukar inneha företagshemligheter eller konfidentiell information som de inte vill offentliggöra i en domstolsföring. Medlemsländerna uppmuntras att få domstolar att beordra att sådana bevis proportionerligt lämnas ut när kärke presenterar rimligt tillgängliga fakta och bevis för att stödja sannolikheten i sitt anspråk och indikerar att ytterligare bevis finns

⁷⁶ Bogdan och Lindskoug (2022).

⁷⁷ Se en redogörelse av fallet i Doorey (2017), ss. 18–20. Målet tas upp för att visa det att lagen som har domsrätt inte alltid har behörighet att

⁷⁸ Skäl 58 (a) 7327/1/24 REV 1.

⁷⁹ Skäl 58 (a) 7327/1/24 REV 1.

i företagets kontroll. Om bevis, som framförs av kärke i ett mål som rör Art 22, innehåller konfidentiell information, bör nationella domstolar kunna beordra dess utlämning endast om det anses relevant för skadeståndprocessen och vidtar effektiva åtgärder för att skydda sådan information.⁸⁰ I Sverige förekommer det särskilda bestämmelser om konfidentiella information som utgör inskränkningar i rätten till edition.⁸¹

I fråga om preskription ska det utgå från preskriptionstiden i medlemsstaterna men inte mindre än 5 år. Däremot ska nationella begränsningar vad gäller längden, upphörande eller avbrytande av preskriptionsperioden inte hindra offren från att föra talan.⁸²

3.5 Sammanfattning

Företagen måste integrera hållbarhetsaspekter i sina strategier och utföra tillbörlig akksamhet för att hantera risker kopplade till mänskliga rättigheter och miljö i hela värdekedjan. Direktivet har olika implementeringsfaser beroende på företagsstorlek och sektor, och kräver att företag genomför akksamhetsåtgärder enligt specifika steg. Sanktioner och skadeståndsansvar är mekanismer för att säkerställa efterlevnad, där företagen kan bli skadeståndsskyldiga vid underlåtenhet att förebygga eller minimera skador. Det nya förslaget från 2024 tar bort direkt ansvar för företagsledningen men behåller företagets skadeståndsansvar. Vissa processrättsliga frågor, inklusive bevisbörda och preskription, lämnas till medlemsstaterna men med vissa minimikrav för att skydda offer för miljöskada.

⁸⁰ Skäl 58 (b) 7327/1/24 REV 1.

⁸¹ 36:6:2 RB; Reinhold (1992) s.180 ff.

⁸² Skäl 58 (d) 7327/1/24 REV 1.

4 Företagsledningen i svensk rätt

4.1 Inledning

Utgångspunkten för bolagsledningens ansvar är styrelsens och de enskilda styrelsemedlemmarnas samt VD:s ställning, uppgifter och skyldigheter inom den organisatoriska enhet som bolaget utgör. Därför redogörs översiktligt för aktiebolagets organisation innan ansvarsreglerna behandlas i Kapitel 5.

Detta kapitel syftar därför till att introducera reglerna om olika styrelseledamöternas och VD:ns funktion och kompetens. Det diskuteras även innebörden av begreppet sysslomannaskap.

4.1.1 Företagsstruktur enligt ABL

ABL uppställer en organisationsstruktur. Den är tvingande för alla aktiebolag om inget annat följer av lag.⁸³ Den svenska bolagsrätten gäller såväl privata som publika bolag. Oavsett vilket har svensk rätt alltsedan den första svenska aktiebolagslagen från 1848 haft en hierarkisk organisation. Hierarkin innebär i huvudsak en organisatorisk tredelning av de uppgifter som bolaget har att fullgöra som medför tillsyns- och ansvarsfördelning. Denna tredelning består i det högsta beslutande organet, bolagsstämman, styrelsen och VD.⁸⁴

Bolagsstämman har i lag tillagts exklusiv kompetens att besluta i flera för bolaget viktiga frågor samt lämna bindande direktiv i alla typer av förvaltningsfrågor.⁸⁵ Detta är aktieägarnas enda sätt att lämna bindande direktiv till bolagsledningen. Stämman har exklusiv kompetens i viktiga frågor, såsom att besluta om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna och VD: n.⁸⁶ Förvaltningen av bolagets angelägenheter ska ses som ett enhetligt uppgiftskomplex som fördelas mellan styrelsen och verkställande direktören.

⁸³ Taxell (1983) s. 18 f.

⁸⁴ Enligt 8 kap. 50 § ABL ska det alltid finnas en VD i ett publikt aktiebolag. Inget sådant krav uppställs för privata aktiebolag.

⁸⁵ NJA 1960 s. 698.

⁸⁶ 7:11 ABL.

4.1.2 Bolagsordningen

Ett aktiebolag bildas av en eller flera stiftare genom upprättande av en stiftelseurkund som enligt 2 kap. 10 § ABL ska innehålla en bolagsordning. Bolagsordningen utgör en normkälla för det enskilda aktiebolaget och verkar parallellt med de regler som följer av aktiebolagslagen och annan tillämplig lagstiftning. Bolagsordningen kan tillsammans med de regler som följer av gällande rätt samt stiftelseurkunden sägas utgöra bolagets konstitution.⁸⁷

4.2 Styrelse

Framför allt är det viktigaste att styrelsen har en storlek och sammansättning som säkerställer dess förmåga att förvalta bolagets angelägenheter med integritet och effektivitet.⁸⁸

4.2.1 Sammansättning och val

Styrelsens ordförande som bevakar att styrelsen fullgör de uppgifter som anges i 8:17, 8:46 a och 8:46 b ska inte vara verkställande direktör i bolaget. Enligt 8 kap. 50 § ABL måste det däremot finnas en verkställande direktör i ett publikt bolag.

För privata bolag kan det tas in föreskrifter i bolagsordningen om att styrelseledamöter kan utses av annan.⁸⁹ I ett publikt aktiebolag däremot ska mer än hälften av styrelseledamöterna utses av stämman.⁹⁰ Det antal styrelseledamöter som kan utses på annat sätt måste alltså vara mindre än hälften av samtliga

⁸⁷ Johansson (2022) s. 64 f.; Bergendal (1922) s. 61 ff.; Åhman (1997) s. 654.

⁸⁸ 8:1 ABL; Svernlöv (2024).

⁸⁹ Arbetstagarrepresentanter utses enligt lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

⁹⁰ 8:47 ABL; prop. 1997/98:99 s. 84 och 210; prop. 2004/05:85 s. 633. Lagstiftaren har nämligen ansett att aktieägarna i publika aktiebolag alltid bör förbehållas beslutanderätten i alla viktiga frågor som rör bolaget och att bereda tillfälle för stämman att ompröva bolagets inriktning och förvaltning.

ledamöter.⁹¹ En styrelseledamot får inte vara underårig, försatt i konkurs, ha förvaltare och inte heller ha näringsförbud.⁹²

4.2.2 Kompetens

Det framgår av 8 kap. 4 § ABL att styrelsen ska svara för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Till förvaltningen kan sägas höra samtliga åtgärder som inte enligt aktiebolagslagen eller bolagsordning ska beslutas av bolagsstämman.⁹³ Vad gäller vilka slags uppgifter som tillhör stämman och inte omfattas av styrelsens förvaltningsmakt ingår:

- i. åtgärder eller beslut som strider mot verksamhetsföremålet och verksamhetssyfte⁹⁴
- ii. extraordinär förvaltningsåtgärd.

I uppgifterna som ska utföras ingår att de ska tillsätta, utvärdera och vid behov entlediga VD; fatta långsiktiga beslut om bolagets framtida policy och inriktning;⁹⁵ vidta åtgärder för organisation och planering; vidta åtgärder för löpande drift och förvaltning t.ex. bokföring, redovisning och medelsförvaltning⁹⁶. Styrelsen ska vidare se till att det finns en tillfredsställande kontroll av bolagets efterlevnad av lagar och andra regler samt fastställa erforderliga etiska riktlinjer för bolagets uppträdande i samhället. Styrelsen är också ansvarig för att bolagets informationsgivning är korrekt, relevant och tillförlitlig. Åtgärder som är av extraordinärt slag får vidtas endast när stämman har lämnat sitt samtycke och om en minoritet av aktieägarna inte väcker skadeståndstalan.

⁹¹ Andersson (2023).

⁹² 8:9 ABL.

⁹³ I Lexino kommentar 8:4 ABL vid avsnitt 2.3.3 beskrivs olika aspekter av bolagsstämmans exklusiva kompetens i punktform.

⁹⁴ Enligt 3 kap. 3 § ABL är ”att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna”.

⁹⁵ Identifiering av hur hållbarhetsfrågor påverkar bolagets risker och affärsmöjligheter; fastställa erforderliga riktlinjer för hur bolagets uppträdande i samhället i syfte att säkerställa dess långsiktiga värdeskapande förmåga.

⁹⁶ T.ex. Om styrelseledamot får kännedom om att bolaget lämnat ett otillåtet lån till en aktieägare ska han eller hon verka för att lånet avvecklas så snart det är möjligt.

Styrelsen har till skillnad från bolagsstämman representationskompetens, vilket framgår av 8 kap. 35 § ABL. Detta innebär att styrelsen kan med bindande verkan företräda bolaget i förhållande till tredjeman. Följaktligen är styrelsen aktiebolagets högsta verkställande organ.⁹⁷

4.3 Verkställande direktör

Verkställande direktören kan ingå i styrelsen men får inte vara dess ordförande. Oavsett om verkställande direktören är styrelseledamot eller inte har han eller hon rätt att närvara och yttra sig vid styrelsens sammanträden såvida inte styrelsen i ett särskilt fall bestämmer något annat.

4.3.1 Val

En VD väljs av styrelsen. En verkställande direktör som inte är styrelseledamot eller styrelsesuppleant kallas ibland för extern verkställande direktör. Publika aktiebolag måste utse en VD. I dessa fall får styrelseordföranden inte också vara verkställande direktör.⁹⁸

4.3.2 Kompetens

En VD anses stå i ett sysslomannaliknande förhållande till bolaget. Det innebär att beslutsfattande och agerande av VD:n i övrigt ska främja bolagets intressen och att han ska vara lojalt. VD:n har två huvudsakliga uppgifter att sköta den löpande förvaltningen och att verkställa beslut.⁹⁹

För att bestämma om VD:ns åtgärd omfattas av den löpande förvaltningen gäller följande:

⁹⁷ Begränsningar till makten förekommer i bolagsordningen, instruktioner från stämma, i 4:1, 8:23 och 8:41 ABL.

⁹⁸ Prop. 1997/98:99 s. 91.

⁹⁹ 8:29 ABL

- i. Åtgärd som med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av vanligt slag eller av normal betydelse tillhör den verkställande direktörens ansvarsområde
- ii. Åtgärd som är av osedvanlig beskaffenhet eller som är av stor betydelse och faller naturligt utanför den löpande förvaltningen under förutsättningen att styrelsens beslut inte kan avvaktas utan att det är till nackdel för bolaget och att styrelsen omedelbart underrättas¹⁰⁰

Som exempel på vad som inte är sedvanligt ingår åtgärder som innebär att bolagets kreditgivning väsentligen ökas; realisation av varupartier i stor omfattning; godkännande av avtal om köp eller försäljning som framstår som osedvanliga för bolaget, till exempel förvärv av en annan affärsverksamhet och pantsättning av fast egendom.

VD:ns verkställande makt är begränsad till sådana beslut som också ligger inom dennes förvaltningskompetens enligt 8:36 ABL. Detta innebär att företagets VD får företräda bolaget inför tredje man i den utsträckning det rör frågor som denna enligt sin förvaltningskompetens ändå har makt över.¹⁰¹

4.4 Kompetens eller ansvar mellan VD och styrelse

4.4.1 Delegeringsmakt

Att styrelsen och VD ”svarar” för nu angivna uppgifter innebär givetvis inte att den måste ta aktiv del i alla åtgärder. I 8:4 ABL framgår det att styrelsen kan delegera arbetsuppgifter till en eller flera styrelseledamöter alternativt någon annan. Styrelsen ska fortlöpande kontrollera de arbetsuppgifter som delegeras och med omsorg bedöma ifall delegationen kan upprätthållas. Ur arbetsordningen ska det framgå hur arbetsfördelningen mellan

¹⁰⁰ 8:29 ABL.

¹⁰¹ Prop 1975:103 s 381, prop. 1997/98:99 s. 225 och prop. 2004/05:85 s. 629.

styrelseledamöterna ser ut och då är det lättare att fastställa en enskild ledamots ansvar för respektive beslut.¹⁰² Det uttrycks på följande sätt i Kodexen:¹⁰³

Styrelsen kan delegera uppgifter till personer inom eller utom styrelsen men inte avbörda sig det yttersta ansvaret för bolagets organisation och förvaltning eller skyldigheten att sörja för en betydande kontroll av bolagets ekonomiska förhållanden. Styrelsen är vid en sådan delegation skyldig att handla med omsorg och fortlöpande kontrollera om delegationen kan upprätthållas

Det råder ingen tvekan om att VD kan delegera en viss del av sin beslutanderätt nedåt. Av förarbetena framgår det att i VD:ns löpande förvaltning ingår bolagets personella organisation. Där ingår att utse chefer och andra medhjälpare på olika nivåer. En delegation av vissa rättshandlingar innebär dock inte att VD:ns kontrollansvar försvinner. Om det saknas instruktioner eller brister i uppföljningen kan den VD drabbas av påföljd.

VD:ns delegeringsansvar i samband med den löpande förvaltningen innebär dessutom att VD ansvarar för bolagets löpande hantering av bolagets ekonomi och då särskilt för redovisning samt medelförvaltning i den löpande förvaltningen.¹⁰⁴ VD måste därför bygga upp förutsättningar för bokföring och årsredovisning dvs. ekonomihanteringen. VD bör också se till att bolagets vinstsyfte, likviditet, förmögenhet, försäljning och kostnader sköts samt se till att bolagets skatter betalas.¹⁰⁵

Därför kan i princip alla uppgifter delegeras. Den enda begränsningen är att tillsynsplikten inte kan delegeras. Angående tillsyn är det enligt 8:4 ABL styrelsen som ska se till att organisationen är personell och lämplig för den verksamhet som företaget bedriver. Styrelsen i 8:5 ABL ska fortlöpande kontrollera bolagets ekonomiska ställning. Viktigt för tillsynsplikten är hur informationsgivning sker. Vad gäller rapportering behöver styrelse och VD planera

¹⁰² Sandström (2017) s. 226 f.

¹⁰³ Svernlöv (2024).

¹⁰⁴ 8:29:3 ABL.

¹⁰⁵ Nerep, Adestam och Samuelsson, (2024).

och skapa kontroll för att kunna upprätthålla effektiva kanaler såväl internt som externt.¹⁰⁶ Genom denna kontroll ska styrelsen kontinuerligt granska viktiga nyckeltal i bolaget, såväl som likviditet, försäljning, kostnader, risker.¹⁰⁷ Plikten ingår att inrätta en ordning för s.k. compliance med regelverk som påverkar verksamheten.

Dessutom ska beslutsunderlag och förslag till beslut i ett ärende ge en saklig, utförlig och relevant belysning av det ärende beslutet gäller. Beslut skall inte fattas i en viktig fråga som inte varit upptagen på dagordningen, såvida inte styrelsen enhälligt beslutar att så skall ske. Styrelsen får enligt lag inte besluta i ett ärende, om inte såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter har fått ett tillfredsställande underlag för att avgöra ärendet.

4.4.2 Ansvarsfördelning

Omfattning av tillsynsplikten är beroende av arbetsfördelningen inom styrelsen. Såsom det framgår ovan om bolaget har en VD svarar styrelsen för förvaltningen enligt följande objektiva kriterier:

- a. för den delen av förvaltningen inte utgör den löpande förvaltningen
- b. åtgärder som med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av ovanligt slag eller stor betydelse.
- c. åtgärd eller underlåtenhet av VD:n även inom den löpande förvaltningen.¹⁰⁸

Verkställande direktören kan förutom ansvaret för löpande förvaltningen vara ansvarig:

- a. p.g.a. sin beredning och föredragning för styrelsen av ärenden
- b. för underlåtenhet att förelägga styrelsen frågor om åtgärder som ligger inom styrelsens område.¹⁰⁹

Om ingen verkställande direktör har utsetts ansvarar styrelsen som kollektiv för hela bolagets förvaltning, inbegripet den löpande förvaltningen, där

¹⁰⁶ 8:5 och 8:46 ABL.

¹⁰⁷ Sandström (2017) s. 224 f.

¹⁰⁸ Taxell (2011) s. 237.

¹⁰⁹ Hemström, (1989).

ordföranden eller någon annan ledamot, oftast p.g.a. sin ingående kännedom om företagets rörelse, får sköta den kontinuerliga driften av verksamheten. En sådan arbetsfördelning innebär knappast att den ledamot som fått uppgiften att sköta den kontinuerliga driften kan jämföras med en verkställande direktör som har förbehållits ett legalt ansvarsområde. Styrelsens samtliga ledamöter blir i stället förpliktade att fortlöpande hålla sig väl insatta i ledamotens handhavande av den kontinuerliga driften¹¹⁰

4.5 Bolagsledningens organställning som sysslomän

Styrelseledamöter och verkställande direktör anses inneha en sysslomannaliknande ställning i förhållande till bolaget. Organledamöterna får anses därmed ha vissa skyldigheter gentemot bolaget och dessa skyldigheter följer av allmänna sysslomannarättsliga regler som numera sannolikt får anses införlivade med aktiebolagsrätten.¹¹¹

4.5.1 Sysslomanbegrepp

Begreppet syssloman förekommer i lag, förarbetena och doktrin.

I lagstiftning har sysslomannareglerna sina rötter i 18 kap. HB som alljämt utgör gällande rätt.¹⁵⁴ Hur denna bestämmelse förhåller sig till de olika sysslomannabegrepp som förekommer i jämförelsevis modern litteratur är oklart.

I förarbetena till ABL 75 och därefter betonades att styrelseledamot och verkställande direktör har skyldighet att iaktta den omsorg som krävs av en syssloman i allmänhet: Stiftare, styrelseledamöter och andra här avsedda personer sägs stå i *direkt sysslomannaförhållande* till bolaget.

¹¹⁰ Beshar (2022), avsnitt 7.6.3.

¹¹¹ Dotevall, Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör s. 276; densamme, Bolagsledningens skadeståndsansvar s. 128; Hasselrot, Ett och annat om sysslomannaskap; Bengtsson, Särskilda avtalstyper I s. 149 ff.

I svensk kod för bolagsstyrning avsnitt 5¹⁵⁷ som handlar om en styrelseledamots uppdrag förskrivs att en styrelseledamot ska ägna uppdraget den tid och omsorg och tillägna sig den kunskap som erfordras för att tillvarata bolagets och dess ägares intresse.

I litteratur förekommer det två tolkningslinjer om hur termen bör användas.¹⁵⁹ Kallenberg gör en åtskillnad mellan skador som å ena sida är en följd av överträdelser av lag eller bolagsordning och skador som å andra sida är en följd av överträdelse av sysslomannaansvaret. Om en skada åsamkas bolaget som en följd av att styrelseledamot eller verkställande direktör överträtt en sådan norm (sysslomannaansvaret), kan ansvar utkrävas om övriga skadeståndsrättsliga förutsättningar är uppfyllda.

Det andra sättet att tolka ansvaret enligt litteraturen är att sysslomannabedömningen är en delmängd av culpabedömningen och att en skadeståndstalan ej ska bifallas om den skadevållande handlingen inte är en överträdelse av sysslomannaansvaret. Enligt Nerep m.fl. även om detta är en bra lösning i systematiskt hänseende, är det inte så termen används i litteraturen.¹¹²

4.5.2 Lojalitet- och omsorgspliktens innehåll

Två begrepp, lojalitetsplikt och omsorgsplikt verkar sammanfatta innebörden av att styrelsen och VD:n har sysslomannaansvar gentemot bolaget.

Lojalitetsplikten innebär att sysslomannen, det vill säga styrelseledamoten eller verkställande direktören, ska vara lojal mot huvudmannen (bolaget) och inte utnyttja sin ställning i bolaget på ett sätt som strider mot bolagets intresse.¹¹³ Lojalitetsplikten innefattar en allmän plikt att främja bolagets intresse och att inte främja eget eller annans intresse på bolagets bekostnad. Dessutom innefattas skyldighet att informera bolaget om saker som är viktiga för verksamheten och att vara tyst gällande bolagets angelägenheter. Dessa

¹¹² Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 8:29, Lexino, 2024-04-03 (JUNO).

¹¹³ Dotevall (2017) s. 148 ff.

kommer till uttryck i 8:23 och 8:34 ABL om jäv samt generalklausulen 8:41 ABL.¹¹⁴

Omsorgsplikten kan vara svår att definiera. Enligt Munukka brukar avsikten med termen vara att beskriva antingen att det inte rör sig om ansvarsförpliktelse eller en resultatförpliktelse eller att det ställs uppmärksamhetskrav på partens prestation eller vårdplikt.¹¹⁵ Omsorgsplikten kan sägas innebära att ledningen ska hålla en viss kvalitet på sitt utförande av uppdraget.¹¹⁶ Iakttagande av omsorgsplikten är inte detsamma som att undvika risktagande. Risktagande är tvärt om att se som ett naturligt inslag i en styrelseledamots eller verkställande direktörs uppdrag. Följaktligen anses ledning har en allmän initiativskyldighet rörande det egna uppdraget. Omsorgsplikten kan därför ses som ett försök till gränsdragning för när styrelseledamot eller verkställande direktör får anses ha varit så oaktsam i sin företagsstyrning att denne kan anses ha överträtt sin omsorgsplikt.

Exempel på den verkställande direktörens plikter när han eller hon se över den löpande förvaltningen ingår:

- Plikt att följa instruktioner av styrelsen
- Plikt att följa instruktioner av bolagsstämman
- Plikten att vara tyst
- Plikten att rapportera och upplysa
- Plikt att organisera bolagets verksamhet
- Plikt att ingripa när missförhållanden förekommer.¹¹⁷

¹¹⁴ Att styrelsen eller någon annan ställföreträdare för bolaget inte får företa en rättshandling eller någon annan åtgärd som är ägnad att ge en otillbörlig fördel åt en aktieägare eller någon annan till nackdel för bolaget eller någon annan aktieägare.

¹¹⁵ Munukka (2007) s. 79.

¹¹⁶ Stattin (2008) s. 363 ff.

¹¹⁷ Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag (2005:551) 8:29, Lexino, 2024-04-03 (JUNO).

4.6 Sammanfattning

Kapitel 4 diskuterar företagsledningens roll och ansvar enligt svensk rätt. Det börjar med att belysa styrelsens och VD ställning, uppgifter och skyldigheter i bolagsorganisationen. Styrelsens sammansättning, val och kompetens specificeras, inklusive dess roll i att fatta beslut om bolagets organisation och förvaltning samt representera det. VD, som väljs av styrelsen, har ansvar för den löpande förvaltningen av bolaget och att verkställa styrelsens beslut. Vidare fastställs styrelsens och VD:ns ansvar enligt syssломannapprincipen, som innefattar lojalitets- och omsorgsplikter gentemot bolaget.

5 Företagsledningens skadeståndsansvar för vissa miljöskador

5.1 Inledning

Skadestånd är, mycket allmänt uttryckt, en ersättning som ska sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som om skadan inte hade inträffat.¹¹⁸ Den svenska rättens regler om skadeståndsansvar finns delvis i lag men har till mycket stor del utvecklats som praxis genom domstolarnas rättstillämpning.¹¹⁹ SkL innehåller de allmänna skadeståndsreglerna. Skadeståndsrätten regleras också särskilt i andra lagar.¹²⁰ Eftersom uppsatsen handlar om miljöskadeståndsansvar för ett företags ledning blir utgångspunkten därför de särskilda reglerna i ABL och MB om skadestånd.¹²¹

I detta kapitel behandlas huvudsakligen de allmänna förutsättningarna för bolagets miljöskadeståndsansvar och bolagsledningens skadeståndsansvar. Syftet är att skapa en utgångspunkt för diskussion om huruvida det kan finnas grund för att hålla ledningen ansvarig för miljöskador enligt gällande rätt och vad CSDDD kan bidra med.

Av denna anledning redogörs för skadeståndets funktion i allmänhet och dess funktion i bolag- och miljörettsliga sammanhang. Sedan ges en översikt av skadeståndsreglering i svensk rätt och de särskilda bestämmelserna i ABL och MB. Dessutom lyfts principen om ledningens sysslomannaskap fram. I de senare avsnitten görs en analys av innebörden av ansvaret mot bolaget och ledningen samt de slutsatser som kan dras.

5.2 Skadeståndsansvar

Utöver skadeståndsansvar förekommer andra former av ekonomiska ansvar i ABL och MB som inte är ersättning för en skadelidandes skada och som kan

¹¹⁸ Hellner och Radetzki (2023) s. 35.

¹¹⁹ Prop. 1972:5 s.18.

¹²⁰ Mer information på avsnitt 5.2.2 i uppsatsen.

¹²¹ Även för VD:n som anses vara arbetstagare ska det föreligga synnerliga skäl för att 4:1 SkL ska tillämpas.

drabba både bolaget och bolagets ledning. Exempelvis kan en styrelse och VD drabbas av det så kallade personliga betalningsansvaret när styrelsen underlåter att upprätta kontrollbalansräkning, sammankalla kontrollstämma eller ansöka om likvidation och VD:n hade vetskap om underlåtenheten.¹²² Enligt MB kan bolaget bli betalningsskyldigt för bland annat sanktioner och miljöstraffavgifter.

5.2.1 Skadeståndets funktion

Skadeståndet har olika funktioner. Hellner och Radetzki redovisar inte mindre än fem potentiella funktioner för skadeståndet och av dessa tas följande tre upp nedan: reparation, prevention och kostnadsplacering, dvs. distribution.¹²³

Reparation handlar om att ersätta den skadelidandes förlust. Den som lidit skada ska erhålla ett belopp i pengar som ersätter den inträffade förlusten.¹²⁴

Placering av kostnaden för skador på den skadeskyldige är en annan funktion av skadeståndet. Genom skadestånd flyttas förlusten över till den som orsakade skadan, vilket underlättar fördelningen av förlusterna. Detta skiljer sig från försäkringar, där den skadelidande själv betalar en premie och därmed bär ansvaret för skadan ekonomiskt genom sina egna betalningar. I skadeståndssystemet ansvarar den skadevällande parten direkt, medan försäkringssystemet sprider risken över alla som betalar premier.¹²⁵

Enligt Lundstedt är preventionen skadeståndets viktigaste funktion. Den preventiva funktionen har dock en säker plats såväl rättshistoriskt som i rättsekonomisk analys, särskilt gällande ekonomisk prevention.¹²⁶ Genom att ett visst handlande medför skadeståndsskyldighet blir det allmänt känt att sådant beteende bör undvikas. Detta medvetandegörande fungerar som en

¹²² 25:18 ABL.

¹²³ Hellner och Radetzki (2023) s. 35–41.

¹²⁴ Hellner och Radetzki (2023) s. 35. Exempelvis kan en person få ersättning för de särskilda utgifterna för sjukvård vid personskada; Har den skadelidande förlorat sitt hus i brand kan ersättning möjliggöra köp av motsvarande.

¹²⁵ Hellner och Radetzki (2023) s. 36

¹²⁶ Hellner och Radetzki (2023) s. 40f.

avskräckande faktor och bidrar till att förebygga skador genom att människor och företag undviker handlingar som kan leda till skadeståndsansvar.¹²⁷

Miljöskadestånd fyller två viktiga funktioner: den reparativa och den preventiva. Den reparativa funktionen innebär att de som har drabbats av miljöskador har rätt till ersättning för de skador de har lidit, exempelvis personer som bor i närområdet. En huvudtanke är att den som orsakar skador i miljön ska svara för dem, enligt principen ”förorenaren betalar” (*”polluter pays”*).¹²⁸ Den preventiva funktionen innebär att den som driver en industri eller annan miljöpåverkande verksamhet kan tvingas vidta åtgärder för att minska risken för skador, och därigenom undvika en eventuell talan om miljöskadestånd. Dessa två funktioner bidrar tillsammans till att både kompensera de skadelidande och motivera verksamhetsutövare att minska sin miljöpåverkan.

I aktiebolagsrättsligt sammanhang är det väsentligt, för ett fungerande näringsliv, att det finns effektiva incitament för företagsledningarna att fullgöra sina skyldigheter. Det är därför önskvärt att lagstiftningen tillhandahåller tydliga regler som på ett effektivt sätt ger möjlighet att utkräva ansvar av försumligen styrelser och företagsledningar.¹²⁹ Dessa antas bidra till en preventiv funktion. Diskussionen kring ansvarsförsäkring för styrelser belyser skadeståndets preventiva funktion. Styrelser omfattas inte av krav på obligatorisk ansvarsförsäkring, till skillnad från revisorer som omfattas av ett sådant krav enligt 27 § revisorslag (2001:883). Denna fråga har behandlats i flera förarbeten, som konsekvent har avvisat förslaget.¹³⁰ Huvudargumentet för en obligatorisk ansvarsförsäkring är att det skulle garantera att den skadelidande erhåller åtminstone det belopp som omfattas av försäkringen, vilket är ett reparativt argument. Emellertid motiveras avslag på detta förslag med att ett sådant krav skulle kunna minska skadestandsreglernas preventiva effekter.¹³¹

¹²⁷ Lundstedt (1953).

¹²⁸ Bengtsson (2024), Kommentar till Miljöbalken (1998:808) 32 kap. MB.

¹²⁹ Prop. 1997/98:99 s. 186ff.

¹³⁰ Prop. 1997/98:99 s. 192ff; SOU 1995:44 s. 243ff.

¹³¹ Prop. 1997/98:99 s. 192.

5.2.2 Skadeståndsansvarsreglerna

1:1 SKL föreskriver att i lagen meddelade bestämmelser om skadestånd ”*tillämpas om ej annat är särskilt föreskrivet*”. Regeln innebär till en början att om något annat är särskilt föreskrivet i lag så gäller den regeln, inte SkL:s bestämmelse. I detta fall tillämpas en allmän regel om att en speciell lagbestämmelse i princip går före ett mera generellt stadgande.¹³² Skadeståndsrättslig speciallagstiftning kan innehålla regler som avviker från SkL, exempelvis atomansvarighetslagen,¹³³ produktansvarslagen,¹³⁴ ellagen och ABL.

Aktiebolagsrätten har särskilda skadeståndsregler. Inom sitt tillämpningsområde ersätter de den allmänna skadeståndsrätten.¹³⁵ ABL innehåller ett kapitel med särskilda skadeståndsbestämmelser. Skälet till detta är att de skador som uppkommer i regel tillhör skadetyperen ren förmögenhetsskada.¹³⁶ Utan stöd i lag eller allmänna principer, ersätts en ren förmögenhetsskada endast vid fråga om brott.¹³⁷ Genom de regler som finns i 29 kap. ABL förekommer det lagstödet som krävs för att rena förmögenhetsskador i aktiebolagsrättsliga sammanhang ska vara ersättningsgilla.¹³⁸

Vad gäller miljöbalken, när speciella regler som 32 kap. MB tillämpas, måste man undersöka om det finns bestämmelser om skadeståndsfrågor som avviker från dem i SkL. Om sådana avvikande regler finns beträffande miljöskador, ska dessa tillämpas i stället för SkL:s bestämmelser. Om MB saknar regler om en viss fråga, kan man dock tillämpa SkL, förutsatt att SkL behandlar frågan. MB skärper skadeståndsansvaret jämfört med de allmänna reglerna i SkL på flera sätt. SkL förutsätter uppsåt eller oaktsamhet hos den ansvarige

¹³² I den juridiska litteraturen talar man här om att “lex specialis” tar över “lex generalis”. Se Bengtsson (2024) avsnitt 1.1.2.

¹³³ Atomansvarighetslag (1968:45).

¹³⁴ Produktansvarslag (1992:18).

¹³⁵ Karnov kommentar på 29 kap SKL.

¹³⁶ Allmänt om dessa frågor hänvisas till Kleineman (1987).

¹³⁷ 2 :2 SkL; SOU 1995:44 s. 253; Prop. 1997/98:99 s. 189; Hellner & Radetzki, s. 66 ff.

¹³⁸ SOU 1995:44, s. 245

eller hans anställda, eller vissa andra medhjälpare.¹³⁹ MB å andra sidan, tillämpar strikt ansvar som huvudregel. Dessutom begränsar SkL ansvaret för ren förmögenhetsskada.¹⁴⁰ MB ger bättre möjligheter till ersättning för sådana skador när de är betydande.¹⁴¹ Det lindrade beviskravet för orsakssamband i 32:3:3 MB är också av betydelse. Därför har en skadelidande ofta anledning att åberopa de strängare reglerna i 32 kap. MB.

Oavsett lagen som gäller får bestämmelserna i SkL betydelse som utfyllande regler beträffande sådant som inte särskilt regleras. Sådana bestämmelser är bl.a. beräkning av skadestånd, skadelidandes medverkan och jämkning av skadestånd.¹⁴² I det följande avsnittet görs en granskning av de skadeståndsrättsliga bestämmelserna som framgår av 29 kap. ABL och 32 kap. MB.

5.3 Ansvar enligt 32 MB

I mål T 3193–21 beskrivs ett företag som utförde borrhingsarbete för bergvärme på en fastighet. I samband med borrhningen uppstod tryck i ett gammalt borrhål på grannfastigheten. Det medförde att jord och lera sprutade upp och smutsade ner fasaden på en byggnad på fastigheten och förstörde en grill. Den skadelidande grannen ersattes av sitt försäkringsbolag för de uppkomna skadorna som uppgick till cirka 90 000 kronor. Försäkringsbolaget riktade därefter återkrav mot företaget som utfört borrhningsarbetet med stöd av bestämmelserna om miljöskador i 32 kap. miljöbalken.¹⁴³ Högsta domstolen slog fast att strikt skadeståndsansvar enligt 32 kap. MB gäller för skador som uppstått i samband med borrhningsarbete för bergvärme.

Det är ett exempel på fall då ett bolag kan bli ersättningsskyldig för miljöskador. I det följande läggs fokus på 32:1:2 och 32:6:1 MB som återger

¹³⁹ 2:1, 3:1, 6:5 SkL.

¹⁴⁰ 1:2 SKL.

¹⁴¹ 32:1 MB.

¹⁴² Bengtsson (2024), Kommentar till Miljöbalken (1998:808) 32 kap. MB.

¹⁴³ T 3193–21.

förutsättningarna för skadeståndsskyldighet och var eller på vem ansvaret kan placeras.

5.3.1 Förutsättningar för ersättning

Följande rekvisit ska uppfyllas för att skadestånd ska utgå:

- a. Det ska röra sig om en miljöskada av viss typ

MB:s skadeståndsregler gäller bara vid vissa typer av störningar. Störningarna kan delas in i tre huvudgrupper: Immissioner, sprängningar och grävningar. Immissioner regleras i 32:3 MB med en uppräkningslista som bl.a. innefattar förorening av vattenområden¹⁴⁴ och av grundvatten¹⁴⁵, luftförorening¹⁴⁶, markförorening¹⁴⁷, buller¹⁴⁸ och skakning¹⁴⁹; vidare nämns skador genom ändring av grundvattennivån samt slutligen ”annan liknande störning”.¹⁵⁰ Sprängningar regleras i 32:4 MB och det som här har brutits ut från emissionerna är sprängstenskadorna, dvs. fall där störningen utgörs just utav de lös-sprängda föremålen. Grävningar utgör störningar utav grävningsarbetet, till exempel skador uppkomna genom ras till följd av grävning.¹⁵¹

¹⁴⁴ 32:3:1:1 MB gäller bl.a. utsläpp av avloppsvatten eller fasta ämnen; de kan också uppkomma genom sådan markanvändning som avfallstippning och spridning av bekämpningsmedel i 11 kap. 4 § MB. S. 36 Miljöskadestånd och grannansvar.

¹⁴⁵ Ofta sammanhänger den med markförorening (punkt 5), t.ex. oljespill som utgör miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap. 1 § MB.

¹⁴⁶ Olämplig förändring av luftens innehåll, genom partiklar – t.ex. sot eller damm – eller gaser; även sådana ofarliga men besvärande störningar som dålig lukt från svinstall eller reningsverk.

¹⁴⁷ T.ex. genom läckage av olja eller giftiga ämnen från en fabrik eller avfallstipp

¹⁴⁸ allt olämpligt, icke önskat ljud som är varaktigt eller regelbundet återkommande, men skadeverkningarna på miljön brukar inte bestå efter det att bullret upphört

¹⁴⁹ Det drabbar inte miljön utan viss egendom genom sättningar och sprickor i byggnader, ibland också ras.

¹⁵⁰ 32:4-5a MB. Bengtsson (2023) Miljöskadestånd och grannansvar s. 38 ger exempel på annan liknande störning: spridning av virus och bakterier, starkt ljussken, hetta och estetiska störningar.

¹⁵¹ Regleras i 32:5 MB.

b. Skadan ska vara ersättningsgill

Huvudprincipen vid både miljöskador och andra skador i allmänhet är att det enbart är skador av ekonomisk natur som ersätts. Det innebär att skadan måste ha givit upphov till en ekonomisk förlust för den skadelidande för att denne ska vara berättigad till skadestånd. Dessa ekonomiska skador kan indelas i tre olika kategorier: personskador, sakskador och rena förmögenhetsskador. Även följskador till dem som drabbas ger rätt till ersättning.¹⁵²

Med personskada avses skada på en människa. Det rör sig först och främst om fysiska skador på människokroppen, såsom sår, funktionsstörningar på olika kroppsorgan och dödsfall. Exempel på personskada är om boende får försämrad hörsel på grund av bullrande trafik från genomfartsgata; skador på nervsystemet efter utsläpp av lösningsmedelsrester. I förening med personskador föreligger emellertid ibland en möjlighet att även få skadestånd för vissa skador som inte är av ekonomisk art, s.k. ideella skador.

Sakskada avser en skada på egendom, till egendom hör även djur. Det är i första hand fysiska skador på egendomen som åsyftas, men även en förlust av egendomen utgör en sakskada. Exempel på sakskada är sönderslagna byggnader, missfärgningar på fordon och förgiftade kreatur, att grundvattnet i en brunn förorenas på grund av läckage från nedgrävda tunnor med kemikalier. Sakskador som regleras av särskilda bestämmelser i andra författningar är undantagna från 32 kap: tillämpningsområde. Ersättning för sakskador omfattar enbart ekonomisk skada.¹⁵³

En tredje typ av skada är ren förmögenhetsskada, vilket innebär en ekonomisk förlust som uppstår utan samband med person- eller sakskada. I NJA 1940 s. 508 minskades en affärsinnehavares omsättning på grund av gatureparationer utanför en restaurang, vilket gjorde restaurangägaren berättigad till skadestånd. Enligt SkL ersätts sådana rena förmögenhetsskador endast om de

¹⁵² Eriksson (1986) s. 46.

¹⁵³ Om giftutsläpp från en fabrik orsakar skogsöd kan skogsägaren således få skadestånd för sina ekonomiska förluster såsom fastighetens värdeminskning, men däremot inte för det obehag han själv upplever när han beskådar den förfulade naturen. Eriksson (1986) s. 46.

orsakas av en brottslig handling. Däremot kan ersättning enligt 32 kap. miljöbalken utgå även i andra fall, förutsatt att skadan är av "någon betydelse". Endast den som omedelbart drabbas av en skada har rätt till skadestånd. Skadeståndsansvaret omfattar därför inte tredjemansskador, det vill säga skador som en person indirekt drabbas av på grund av sitt förhållande till den direkt skadelidande.¹⁵⁴ Ett exempel är när en person får sin varuleverans försenad p.g.a. att fabriken där varorna tillverkas har skadats genom explosioner från sprängningsarbeten i dess omgivning. Som regel är det enbart den som omedelbart drabbas av en skada som är skadeståndsberättigad.

På senare tid i NJA 1995 s. 249, har staten tillerkänts skadestånd för ett olaga dödande av två fridlysta järvar. Dessa så kallade ekologiska skador har i vissa fall godtagits. Ekologiska skador innebär att miljön i stort och inte en viss egendom har blivit skadad. Utgångspunkten i traditionell skadeståndsrätt är att det finns ett individuellt ekonomiskt intresse hos en part som anses vara skyddsvärt. Skadestånd för en ekologisk skada handlar däremot om att skydda själva naturmiljön och således också ett allmänt intresse.¹⁵⁵ Det återstår att se hur praxis i det här området utvecklas vidare.

c. Skadan ska ha orsakats av en verksamhet på en fastighet

För att 32 kap. miljöbalken ska vara tillämpligt krävs att den störningen uppkommer från mark, byggnad eller anläggning.¹⁵⁶ Skadan ska alltså härröra från verksamhet på fastighet. Med verksamhet på en fastighet avses i princip alla slags former av markanvändning eller användning av vattenområde som kan medföra olägenheter i omgivningen.

Det kan dels avse användning av själva marken för till exempel skogs- eller jordbruk, dels avse användning av en byggnad eller anläggning som finns eller uppförs på marken för t.ex. industriell drift, lagring av varor eller boende.

¹⁵⁴ Bengtsson (2023), Miljöskadestånd och grannansvar s. 56.

¹⁵⁵ Larsson (1999) s. 490.

¹⁵⁶ Prop. 1985/86:83 om ersättning för miljöskador, s. 14 och 37.

Även byggandet av en väg utgör ett användande av de fastigheter som vägen leder över. Användningen av fastigheten får inte vara alltför flyktig.

d. Det ska föreligga ett samband mellan verksamhetens störning och skadan

En tredje viktig förutsättning för miljöskadestånd är att det finns ett samband mellan verksamhetens störning och den skada som uppkommer. I PFAS-domen gjorde rätten en samlad bedömning att den störning som Försvarmakten ansvarar för i form av PFAS-förening i mark och grundvatten vid Ärna hade orsakat minst 90 ng/l PFAS i Uppsala Vattens vattentäkt i Stadsträdgården. Störningen hade utgjort en tillräcklig betingelse för skadan. Rätten avgjorde att Försvarmakten därför var ansvarig för skadan enligt 32 MB.¹⁵⁷

e. Störningen måste nå omgivningen

En störning som endast träffar verksamhetsområdet omfattas alltså inte av miljöbalkens skadestandsregler. Det innebär att skador inom det område där verksamheten bedrivs inte omfattas, utan i stället får bedömas enligt andra skadestandsrättsliga bestämmelser. Om verksamheten bedrivs på bara en liten del av fastigheten så ska skador som uppkommer på en annan del av fastigheten också omfattas av bestämmelsen. Det är alltså den skadegörande verksamhetens omgivning, och inte fastighetens omgivning, som åsyftas

Anspråket på skadestånd får inte vara preskriberat. Tidpunkten inträder tio år efter den skadegörande handlingen.¹⁵⁸

5.3.2 Ansvarsplaceringen 32 kap 6 - 8§ MB

Ansvarsplaceringen påverkas av de olika syften som ligger bakom reglerna i 32 kap. MB: att lägga ett ansvar på fastighetsägare i förhållande till grannar, och att lägga ansvar på entreprenörer samt andra som driver en miljöstörande eller annars skadevällande verksamhet. Tekniken är att ange ett antal personer

¹⁵⁷ M 13145–21

¹⁵⁸ 2 § preskriptionslagen (1981:130). Jfr MÖD 2005:21.

som var för sig eller tillsammans kan bli skadeståndsskyldiga varefter 32:8 MB anger hur ansvaret fördelas när flera är ansvariga.

32:6:1 MB lägger ansvar på alla fastighetsägare. Såsom framgår kan fastighetsägare och tomträttshavare bli ansvariga antingen därför att de själva bedriver den skadegörande verksamheten eller därför att de låter andra bedriva sådan verksamhet.¹⁵⁹

Om fastigheten däremot är uthyrd¹⁶⁰ blir fastighetsägaren då fri från ansvaret.¹⁶¹ Det gäller i första hand hyresgäster som bedriver verksamhet, jordbruks- och anläggningsarrendatorer samt lägenhetsarrendatorer och servituthavare som använder marken för verksamhet av angivet slag. Regeln gäller också andra som kan anses bruka fastigheten i sin näringsverksamhet eller offentliga verksamhet. Detta sker antingen på grund av avtal eller på annan grund.

Skador relaterade till entreprenörers verksamhet uppstår ofta i samband med markarbeten, vilket vanligtvis gäller byggnadsentreprenader. När det gäller skador som drabbar tredje man, är byggnadsentreprenören enligt huvudregeln endast ansvarig för skador som orsakats avsiktligt eller genom vårdslöshet, antingen av entreprenören själv eller av någon han har anlitat.

Miljöskador av någon betydelse lär endast undantagsvis orsakas av privatpersoner.¹⁶² Vid det strikta ansvaret är det inte bara de skador som orsakas av fastighetsägaren personligen som denne ansvarar för, utan även de skador som orsakas av dennes anställda.¹⁶³

¹⁵⁹ Ett exempel på att någon låter bedriva verksamhet är att han anlitar en företagare för sprängningar eller att han anlitar en entreprenör som i sin tur anlitar en underentreprenör för sprängningar.

¹⁶⁰ 32:6:2 MB.

¹⁶¹ I undantagsfall kan det dock tänkas att fastighetsägaren har ett sådant ekonomiskt intresse i den verksamhet som brukaren bedriver att han kan anses låta bedriva verksamheten.

¹⁶² Prop 1985/86:83 s. 24.

¹⁶³ Prop 1985/86:83 s. 26.

5.3.3 Strikt ansvar

Ansaret är som utgångspunkt strikt. Enligt Schultz brukar det i svensk rätt antas att rent strikt ansvar i princip enbart gäller om det finns särskild lagstiftning.¹⁶⁴ Högsta domstolen har i några undantagsfall ansett att ett rent strikt ansvar kan ställas upp även i frånvaro av lagstiftning.¹⁶⁵ Särskilt lagstöd finns för ett antal verksamheter exempelvis elsäkerhetslagen¹⁶⁶ och järnvägstrafiklagen.¹⁶⁷ De nu nämnda regleringarna har primärt relevans för juridiska personer.

Om en händelse faller under en regel om rent strikt ansvar innebär det att det ansvariga subjektet blir skadeståndsskyldigt för alla skador som händelsen står i adekvat orsakssamband med, oavsett om vårdslöshet förelegat eller inte. De flesta lagar om strikt ansvar utanför kontraktsförhållanden ger uttryck för en sådan grundsats.

5.4 Skadeståndsansvar enligt ABL

I 29:1 föreligger ansvar för bolagsledningen på två sätt och i två meningar: det interna ansvaret¹⁶⁸ och det externa ansvaret.¹⁶⁹ Fokus kommer att läggas på det interna ansvaret i 29:1:1. Den avgränsningen görs eftersom ansvarsbestämmelsen i 29:1:2 anses vara begränsad genom att ansvarsförutsättningen är överträdelse av ABL eller bolagsordningen eller tillämplig lag om årsredovisning som syftar till att skydda tredje man.¹⁷⁰ Med andra ord blir en styrelseledamot eller verkställande direktör, vid tillämpningen av 29:1:1:2, aldrig ansvarig gentemot tredje man för avtalsbrott eller någon annan handling av bolaget som inte begåtts genom överträdelse av aktiebolagslagen, tillämplig

¹⁶⁴ Schultz (2020).

¹⁶⁵ Vid farlig verksamhet liksom NJA 1946 s. 758 I och II och NJA 1983 s. 836 samt till följd av brister i vatten- och avloppssystem NJA 1991 s. 720, NJA 1997 s. 468 (jmf dock NJA 1997 s. 684) och NJA 2001 s. 368 under senare tid.

¹⁶⁶ Elsäkerhetslag (2016:732).

¹⁶⁷ Järnvägstrafiklag (2018:181).

¹⁶⁸ 29:1:1 ABL.

¹⁶⁹ 29:1:2 ABL.

¹⁷⁰ Prop. 1975:103 s. 540; Nerep E. m.fl. (2024).

lag om årsredovisning, bolagsordningen eller prospektreglerna. Eftersom dessa regler inte har med miljö att göra kommer fokus att läggas på det interna ansvaret som anses ge mer möjlighet till utkrävande av ansvar.

I avsnitt 5.5 presenteras innebörden av det så kallade interna ansvaret i 29:1:1:1 ABL och grunden för ledningens ansvar. Enligt 29:1:1:1 ABL skall en stiftare, styrelseledamot eller verkställande direktör som när han eller hon fullgör sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget, ersätta skadan.¹⁷¹ Ur bestämmelsen kan tre rekvisit härledas:

1. Att det föreligger ett handlande som oaktsamt vidtagits genom en åtgärd eller underlåtenhet
2. Att skada har uppstått på grund av handlandet
3. Att skadan har vållats inom skadevållarens uppdrag för bolaget

5.5 Rekvisit 1: Oaktsamhet genom aktivt handlande eller underlåtenhet

För att en företagsledare ska bli skadeståndsansvarig ska det föreligga ett handlande dvs en åtgärd¹⁷² eller underlåtenhet.¹⁷³

Grunden för ansvaret mot bolaget utgörs av de plikter och den befogenhet som styrelseledamot och verkställande direktör har i sitt uppdrag i bolaget. Plikt används för att beskriva vad som ankommer på en ledare att göra för att han skall kunna genomföra sina uppgifter på ett sätt som inte är att teckna som culpöst. Plikterna som ligger till grund för bedömningen huruvida ledningen har vållat företaget skada i sitt uppdrag kan delas upp i två huvudgrupper: dels beslut eller åtgärder av särskild aktiebolagsrättslig natur som konkret anges i ABL eller bolagsordningen, dels sådana som hänförs till den faktiska företagsverksamheten som bolaget bedriver.¹⁷⁴ Den grundläggande frågan

¹⁷¹ Fråga om jämkning på grund av medvållande var uppe till bedömning i NJA 1998 s. 734.

¹⁷² Exempelvis: lämnade instruktioner.

¹⁷³ Exempelvis bristande kontroll.

¹⁷⁴ Dotevall (1989) Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör s. 83; jfr Taxell (2001) s. 8.

blir då är om den påstått oaktsamme borde ha handlat på ett annat sätt och i detta fall i sitt beslutfattande. Frågan besvaras genom en undersökning om vad som gäller om det inte finns sådana handlingsnormer.¹⁷⁵ Det anses vara ytterligare måttstockar utöver normöverträdelse som kan ligga till grund för skadeståndsansvarsbedömning. Dessa är pliktförsummelse och vårdslös företagsledning.

5.5.1 Culpabedömning vid överträdelse av handlingsnorm

Det räcker inte med att det föreligger ett handlande utan att handlandet dessutom ska ha företagits genom culpa (uppsåts eller oaktsamhet). Culpabedömningen delas vanligtvis upp i två: objektiva och subjektiva bedömningar, men bedömningen är principiellt objektiv. Med en objektiv bedömning menas att klarlägga vilken grad av omsorg, kunskap, skicklighet och förutseende som rimligen kan krävas av en styrelseledamot eller VD i ett aktiebolag av den typ, storlek och organisation som det är fråga om.¹⁷⁶ Den objektiva delen innefattar kravet på att skada har uppstått, att det föreligger ett orsakssamband mellan handlingen och underlåtenheten som lett till skada. Orsakssambandet ska vara adekvat och handlingen ska objektivt sett ha medfört skadan. Det innebär att en styrelseledamot eller VD inte uppfyllt de krav som ställs på dem enligt ABL.¹⁷⁷

Vid culpabedömningen för bolagsorganen används främst ABL, relevant årsredovisningslag och bolagsordningens regler som måttstock för hur ett bolagsorgan bör agera. Även andra lagar och rättsliga föreskrifter som förpliktar organet gentemot bolaget kan få betydelse vid bedömningen.

Ytterligare en faktor som kan påverka culpabedömningen i bolaget är ansvarsfördelningen mellan bolagsledningen och internt inom styrelsen. Grunden för arbetsfördelningen kan vara lag, bolagsordning eller ett beslut från ett högre organ. Detta gäller i synnerhet de föreskrifter som meddelas i styrelsens

¹⁷⁵ Inklusive instruktioner från överordnat organ, prejudikat och, i viss mån, sedvänja.

¹⁷⁶ Nerep, Adestam, Samuelsson (2021) Aktiebolagslag (2005:551) kommentar 29:1 ABL.

¹⁷⁷ Dotevall, 1989, s. 89.

arbetsordning¹⁷⁸, instruktioner till bolagsorganen som styrelsen inrättar¹⁷⁹ samt instruktioner för den ekonomiska rapporteringen enligt 8:5 ABL. Underlåtenhet att följa arbetsordning, instruktioner och andra föreskrifter från överordnat organ innebär ofta att personen i fråga inte uppträtt så aktsamt som krävs och en ansvarsgrund kan således föreligga. En annan måttstock kan vara anställningsavtalet för ledamöter och VD som är anställda.

Hur går bedömningen egentligen till? Antag att en VD A skadar bolaget genom en rättshandling B. Effekten benämns C. Orsaksbedömningen syftar till att avgöra om rättshandlingen B orsakat skadan C. Adekvansbedömningen aktualiserar däremot ett resonemang kring ansvarsbegränsning med utgångspunkt från beräkneligheten, förutsebarheten osv. av C för A. Det finns en koppling mellan B och C även i ett annat avseende. Ju mer exakt ansvarsfaktorn B och effekten C är preciserade, desto klarare framstår orsakssambandet (kausaliteten) mellan B och C. Brister det i fråga om preciseringen av B och C, kommer detta att påverka domstolens värdering av kausaliteten, som då uppfattas som mer diffus eller måhända något ”mindre adekvat”.

Om en ledamot av bolagsledningen försummat sina plikter enligt aktiebolagslagen eller bolagsordningen (B), och det som en konsekvens av detta uppkommer en skada för bolaget (C), föreligger sällan anledning till tvekan om att det föreligger ett orsakssamband som kan klassificeras som adekvat. Som utgångspunkt för bedömningen beaktas den omsorg som krävs av bolagsorganet för att fullfölja sitt uppdrag.¹⁸⁰

Att normöverträdelse använts som måttstock genomsyras i praxis. Nedan följer några exempel.

I mål T 266–11 (HovR för nedre Norrland) där en av det familjeägda bolaget E. Engströms Isoleringfirmas tre aktieägare väckte skadeståndstalan mot bolagets verkställande direktör, som också var bolagets enda styrelseledamot,

¹⁷⁸ 8:46 a ABL.

¹⁷⁹ 8:46 b ABL inklusive VD och andra organ som VD inrättar.

¹⁸⁰ Prop. 1997/98:99, s. 186; Se även SOU 2004:46 avsnitt 3.5: En styrelseledamot ska ägna uppdraget den tid och omsorg [...] som erfordras för att tillvarata [...] ägares intresse [...]

med anledning av en löneutbetalning. Det yrkades att beslutfattandet och verkställande om löneutbetalning av en organledamot till sig själv i egenskap av styrelseledamot och/eller verkställande direktör stred mot 29:1:1 ABL. Beslutet antogs vara ogiltigt och jävsreglerna i 8:23 ABL konstituerade således normen som överträtts.

En överträdelse av bolagsordningen konstaterades i mål T 9377–04¹⁸¹ då den VD:n och en av styrelseledamöterna i bolaget, Historical Document H.O. AB, sålt och överlämnat bolagets varulager bestående i historiska dokument till ett bolag som saknade möjligheter att betala den begärda köpeskillingen, vilket ledde till avveckling av bolagets verksamhet. Ett par av bolagets aktieägare hävdade i sitt yrkande att försäljningen stred mot bolagsordningen då det framgick av bolagsordningen att ägandet av historiska dokument var nödvändigt för verksamheten. Tingsrätten fann utrett att ansvarsförutsättningarna var uppfyllda och utdömde skadestånd.¹⁸²

Det tycks vara relativt enklare när det förekommer regler som kan ligga till grund för ansvarsbedömningen. I vissa fall däremot uppstår en skada i aktiebolagets verksamhet utan att en regel i aktiebolagslagen eller bolagsordningen direkt har brutits och då blir frågan vilken måttstock kan användas för culpabedömningen. Nedan diskuteras den problematiken.

5.5.2 Culpabedömning när handlingsnormer saknas

Av styrelseledamotens och den verkställande direktörens ställning följer ett ansvar som sträcker sig längre än överträdelse av handlingsnormer. Om bolaget har åsamkats en skada, och skadan inte kan förknippas med en överträdelse av lag, bolagsordning eller direktiv av överordnat organ, befinner vi oss i ett visst mått av bryderi.

En rättsstridighetsgrund som kan åberopas som måttstock för vårdslöshet när det gäller att avgöra huruvida oaktsamhet föreligger är det s.k.

¹⁸¹ Stockholms tingsrätt.

¹⁸² I T 7687–09 Svea hovrätt överklagades domen till Hovrätten men det beviljades prövningstillstånd endast i den delen som avsåg skadeståndet storlek.

pliktförsummelse.¹⁸³ I detta fall avses en överträdelse av den lojalitetsplikt och/eller omsorgsplikt som följer av det sysslomannauppdrag som organledamöterna besitter i egenskap av sysslomän i förhållande till bolaget.

Det finns dessutom en möjlighet att åberopa vårdslös företagsledning som en andra typ av rättsstridighetsgrund. I doktrin kan beslutsfattande utan tillräcklig beredning eller beslutsfattande som är utpräglat av risktagande innebära vårdslös företagsledning. Nedan diskuteras exempel på handlingar som företas av ledningen och kan innebära pliktförsummelse och vårdslös företagande. De kan bli föremål för culpabedömning.

Typ av handlingar och praxis

a. Ledningens löpande förvaltning

Anta att en VD försummar att teckna en brandförsäkring och att förlust åsamkas bolaget. Då är det fullt rimligt att resa skadeståndsanspråk, trots att det inte finns någon rättsnorm som förpliktar VD:n att teckna brandförsäkring. Här torde kausaliteten mellan försummelsen att teckna försäkring och skadan vara okontroversiell. Detta är ett exempel på pliktförsummelse. Det gjordes gällande i mål T 4975–15¹⁸⁴ att en styrelseledamot i holdingbolaget Selena Oil & Gas Holding AB, bland annat genom att besluta om nyemission i strid med aktiebolagslagen, hade överträtt den allmänna lojalitetsplikten som ålegat denne som styrelseledamot. Här skiljdes lojalitetsplikten som en fristående måttstock för culpabedömning från skyldigheten att se till att nyemissionen fattades enligt gällande aktiebolagsrättsliga regler. Därför har rätten visat en positiv inställning till att använda lojalitetsplikten, en gren av sysslomannaskapet, som måttstock vid culpabedömning när det inte finns en uttrycklig norm.

Ett mer komplicerat fall är möjligen att bolagsledningen agerar på ett sätt som aktieägarna uppfattar som ett otillbörligt risktagande. I HQ-bank målet bedrev

¹⁸³ NJA 1987 s. 394; Svernlöv (1991) Styrelse- och VD-ansvar i aktiebolaget, s. 59–60; Johansson (1991) s. 604.

¹⁸⁴ Nacka TR.

en särskild tradingavdelning av banken egenhandel.¹⁸⁵ Verksamheten avsåg bland annat handel med optioner förutom bankverksamheten. Finansinspektionen (FI) återkallade bankens tillstånd att driva bankrörelse efter en utredning som visade på en kraftig övervärdering av tradingportföljen. HQ AB väckte därför skadeståndstalan mot bland annat HQ-banks styrelse. Grunden för talan gentemot bankens styrelse var att banken hade känt till de omfattande brister som förelåg i verksamheten och trots detta hade agerat på ett sätt som vållat banken skada. Domstolen hade att bedöma huruvida bankens enskilde styrelseledamot på grund av de risker som tagits varit så oaktsam i sin företagsstyrning att denne ansågs ha överträtt sin omsorgsplikt. Tingsrätten konstaterade

” [...] att styrelseledamöternas agerande, framför allt genom deras underlåtenhet att vidta tillräckliga åtgärder för att komma till rätta med bristerna har agerat på ett sätt som inte kan anses ha motsvarat de krav på omsorg som aktiebolagslagen uppställer.”

Trots att talan ogillades på den grunden att kravet på adekvans inte uppfylldes konstaterades det att en överträdelse av omsorgsplikten kunde läggas till grund för fastställelse att styrelseledamöter agerat oaktsamt.

Ibland strider åtgärden mot verksamhetsföremålet. Enligt förarbeten ska föremålet för bolagets verksamhet bestämmas till sin art.¹⁸⁶ Verksamhetsföremålet utgör arten av verksamheten och ska klart anges i bolagsordningen. Därför om bolaget ska driva ekonomisk verksamhet, ska den ekonomiska arten av verksamheten framgå. Som godkända exempel i förarbetena ingår handel med järnvaror, maskiner och redskap samt andra till en järnaffär hörande artiklar; förvärv, bebyggande, förvaltning och försäljning av fastigheter och inte ”handelsrörelse, industriell verksamhet. Lagstiftaren talar emot alltför vaga uttryck utan en närmare precisering. Enligt författaren tyder detta på att det inte skulle råda tvekan om vad verksamheten ska ha som sysselsättning

¹⁸⁵Mål T 9311–11 (Stockholms TR). HQ-bank var ett dotterbolag till det finansiella moderbolaget HQ AB.

¹⁸⁶ SOU 1941:9 s.63.

inte minst bland företagets ledning.¹⁸⁷ Eftersom det ska vara så klart vad företaget gör kan en situation där ett bolag som anges agna sig åt fraktfart börjar ägna sig åt luftfart vara problematisk om bolaget vidta förlustbringande åtgärder genom att följa en styrelseledamots eller VD:s beslut. Kan en analogitolkning av denna företeelse innebära att ett bolag som enligt bolagsordningen ska ägna sig åt försäljning av läkemedel som sedan börjar tillverka bilutrustningar (efter att ha följt styrelsens och VD:s beslut) och orsakar därmed miljöskador blir då skadeståndsansvariga? Det tycks vara en möjlig slutsats under förutsättning att handlandet var culpöst. Här kan omsorgsplikten och lojalitetsplikten få stor betydelse i bedömningen: att en VD förpliktas att hålla sig vid vad som överenskommit genom bolagsordning och inte av sin egen vilja ändra verksamheten som ska bedrivas av bolaget.

b. Vid delegering i samband med utförande av uppdraget

Eftersom styrelsen och VD:n enligt 8:4 och 8:29 ABL förpliktas att organisera bolagets verksamhet och med det omfattas delegeringsuppgiften, kan en försummelse i detta avseende resultera i skadeståndsansvar.¹⁸⁸

Delegering kan ske i olika former. För att en styrelseledamot eller VD ska riskera att bli ansvariga för skada krävs emellertid de har varit oaktsamma vid val av delegerad (*culpa in eligendo*), bristande instruktioner (*culpa in instruendo*) till den delegerade, och bristande tillsyn (*culpa in custodiendo*). Återigen spelar omsorgs- och lojalitetsplikten en avgörande roll för att kontrollera om dessa tre uppgifter har skötts på ett betryggande sätt för att skydda bolaget från eventuella miljööverträdelser.

Styrelsens delegering kan till underordnade befattningshavare som VD inte förändrar styrelsens funktion att vara ytterst ansvarig för bolagets förvaltning. Det samma gäller för VD:n om han delegerar till en underordnad befattningshavare. Tillsynsplikten gäller och graden av plikten kan skärpas

¹⁸⁷ SOU 1941:9 s.63. Enligt regeringspraxis.

¹⁸⁸ Dotevall (2017) s.116.

beroende på hur betydelsefulla åtgärderna är.¹⁸⁹ Oaktksamhetsbedömning här kan basera sig på hur informationsgivning och rapportering organiseras av styrelseledamoten och VD:n. En andra uppgift som faller under tillsynsplikten för båda är compliance arbetet. Så att om ett bolag åsamkas skada genom att krävas utbetalning av företagsbot eller sanktion kan bolaget efter oaktksamhetsbedömning riktar ansvaret mot ansvarig ledare.

En annan aspekt av delegeringen är ansvaret för felaktigt eller bristfälligt beslutsunderlag. Om styrelsens åtgärd grundas på ett bristfälligt underlag från VD som har fått delegation av styrelsen kan den senare inte undgå ansvar. Om underlaget är däremot felaktigt blir VD:n ansvarig. Om Styrelsen avviker från VD:ns beslut blir VD:n inte ansvarig för att då saknas ett samband mellan förslaget och det fattade beslutet

5.5.3 Fri culpabedömning vid pliktförsummelse och vårdslös företagsledning

Ett visst utrymme finns slutligen för att göra en s.k. fri culpabedömning, även om lag, bolagsordning och instruktioner från överordnat organ följs eller om inget har brustits. Eftersom det inte står klart i lagstiftning hur man ska göra en fri culpabedömning används i svensk rätt Hellners fria culpabedömning, som har stark anknytning till den s.k. "Learned Hand formula".¹⁹⁰ Till stöd för sin uppfattning anges ett antal rättsfall.¹⁹¹ Enligt Hellner finner man även i svensk rätt att bedömningen av aktsamhet ofta sker genom en sammanställning av tre faktorer: risken för skada, den sannolika skadans storlek och möjligheterna att förekomma skadan. Till detta bör man enligt Hellner lägga ytterligare en faktor, dvs. den handlandes möjligheter att inse risken för skada. Sedan görs en helhetsbedömning, vid vilken de olika omständigheterna vägs

¹⁸⁹ Dotevall (2017) s. 116.

¹⁹⁰ Efter den kända amerikanska domaren Learned Hands dom i rättsfallet Conway v. O'Brien.

¹⁹¹ I Hellner och Radetzki (2023), s.127 ff. anges bl. NJA 1981 s. 683, NJA 1984 s. 323, NJA 1995 s. 274.

mot varandra. Mot denna bakgrund kan man avgöra om omständigheterna krävde ett annat handlande än det som förekommit.

Jag har uppfattningen att ledningen förväntas agera med den omsorg som behövs för att kunna förutse risken i sitt handlande. Underlåtenhet att vårda företagets intresse av att inte skada miljön och bortse från möjliga varningssignaler som finns eller underlätta att agera vid viss tidpunkt i medveten om vad sådan agerande eller underlåtenhet kan ha för konsekvenser för bolaget bör tas i beaktan av rätten i bedömningen av huruvida en ledare har varit oaktsam.

Vid aktsamhetsbedömning i vilken lojalitetsplikten används som måttstock bör beaktas de intressen som ledningens lojalitetsplikt är knuten till. Bolagets intresse kan anses omfatta samtliga aktieägares intresse. Generellt utgör bedrivningen av syftet med bolaget ägarnas intresse. Att verksamheten ska ge största möjliga vinst för aktieägarna anses vara det. Det finns däremot möjlighet att göra avsteg från det genom att vidta åtgärder för allmännyttigt ändamål i enlighet med 17:5 ABL. Då bör avsteg från vinstsyftet kunna göras i ändamål att förebygga miljöskador som leder till ren förmögenhetsskada för bolaget och det ändamålet bör kunna utgöra grund för befrielse vid culpa-bedömning.

Det är viktigt att framtona att ansvaret är individuellt. Däremot kan ansvaret, i vissa fall som då ledamot försummat sin tillsynsplikt, uppfattas som kollektivt. Styrelseledamot som brustit i sin tillsyn av verksamheten kan ju bli ansvarig inte bara för vad underordnad befattningshavare i bolaget orsakat, utan även för försummelse av övriga styrelseledamöter. Ansvarets individuella karaktär medför att en enskild styrelseledamot normalt inte kan hållas ansvarig för sådana styrelsebeslut som han eller hon enligt styrelseprotokollet har reserverat sig mot. Det kan dock krävas att styrelseledamoten inte bara reserverar sig mot ett visst beslut utan också att han eller hon agerar aktivt mot detta, t.ex. genom att begära sammankallande av en extrastämma. Därför beror det på omständigheterna i det enskilda fallet.

Sammanfattningsvis så kan sysslomannskapet ligga till grund för culpa-bedömning. Problemet ligger därmed i att bestämma vilken aktsamhetsstandard som krävs av styrelseledamöterna för att de ska undgå ansvar.

5.5.4 Att prioritera miljöhänsyn framför vinstsyfte?

Sjåfjäll hävdar att inom den grundläggande bolagsrätten är möjligheterna för ett skifte bort från ”business as usual” och mot en hållbar väg större än förväntat. Även om den mainstreamade debatten om bolagsstyrning tenderar att betrakta maximering av aktieägarvinster som företagets enda syfte, är detta i stor utsträckning felaktigt ur ett juridiskt perspektiv. Detta blir särskilt tydligt om samhällets syfte med att skapa bolagsformen betraktas: den underliggande rationalen för att underlätta bolagsformen genom lagstiftning är att det anses vara fördelaktigt för samhället genom sitt bidrag till ekonomisk utveckling. Medan bolagsrätt i vissa jurisdiktioner följer aktieägarvärde stadgas det knappt i bolagsrättsliga system att styrelser endast ska fokusera på avkastning för aktieägarna. Alla jurisdiktioner förväntar sig att styrelser säkerställer laglig efterlevnad. Det förekommer exempel på jurisdiktioner som uttryckligen föreskriver att bredare samhällshänsyn bör beaktas.¹⁹² Generellt tillåter bolagsrätt i andra länder också att styrelser integrerar miljömässiga externaliteter i större utsträckning än vad laglig efterlevnad kräver, åtminstone så långt som ”affärsnytta” tillåter – det vill säga så långt som det kan argumenteras för att detta är lönsamt för företaget på lång sikt. Inom det nuvarande systemet ger bolagsrätten, jämförelsevis, kanske en förvånansvärt stor frihet för styrelsen, och därigenom ledningen, att forma affärsverksamheten på ett hållbart sätt.¹⁹³

Enligt Sjåfjäll är det dags för företagsledningarna att inse riskerna med att driva sina bolag utan att beakta miljökonsekvenserna av sina beslut. Hon menar att ta hänsyn till miljön egentligen är att ta hänsyn till vinstsyftet. Att identifiera

¹⁹² Exempelvis Storbritannien. Se Villiers (2015) s.1.

¹⁹³ DG Environment, Resource Efficiency and Fiduciary- Duties of Investors (2014).

den finansiella risken bör inte begränsa vilka frågor som är relevanta för företagets hållbarhet. Poängen är att utmana dikotomin mellan vinster och hållbarhet och visa att, oavsett hur lite en företagsstyrelse bryr sig om etik och företagets sociala ansvar, kommer hållbarhet eller bristen därpå förr eller senare att påverka de flesta företag.

Jag anser att detta kan ses som en uppmuntran till ledningen att prioritera miljöhänsyn på samma sätt som vinstsyftet, och för investerare att göra likadant. Jag är övertygad om att lagstiftaren bör införa tvingande regler som gör det obligatoriskt att beakta miljökonsekvenser av beslut, förutsatt att vinstsyftet inte äventyras. Detta skulle göra en betydande skillnad jämfört med det nuvarande rättsläget som inte kräver miljöhänsyn. Dessutom ska inga företag undantas, vilket säkerställer efterlevnad. Om samma krav ställs på alla företag att ta hänsyn till miljön på ett likvärdigt sätt skapas ett harmoniserat system där alla tar sitt ansvar.

5.6 Rekvisit 2: Skadan ska ha uppstått

Såsom har beskrivits ovan avses med skador person, sak-och förmögenhetsskador. De skador som uppkommer regelmässigt i bolagsrättsliga sammanhang är rena förmögenhetsskador.¹⁹⁴ Genom de regler som finns i 29 kap. ABL ökas möjligheterna att erhålla skadestånd för bolaget, aktieägare och andra.

Vad gäller ren förmögenhetsskada omfattar ersättningsansvaret gentemot bolaget såväl positiv skada, dvs. kostnader som den skadelidande har ådragit sig med anledning av skadan, som uteblivna intäkter. Skadan måste kunna bestämmas till ett visst belopp i pengar och där detta vållar svårigheter har en domstol möjlighet enligt 35:5 RB att göra en skönsmässig bedömning av skadans storlek.¹⁹⁵

5.7 Rekvisit 3. Skadan ska ha vållats inom ramen

¹⁹⁴ Nerep, Erik, Adestam, Johan Samuelsson, Per kommentar till Aktiebolagslag (2005:551) 29:1 ABL.

för skadevållarens uppdrag

Handlingen ska ha förekommit i samband med uppdraget. Innan uppdragets innebörd diskuteras ska det nämnas att de som kan hållas skadeståndsskyldiga enligt 29:1:1:1 ABL ingår styrelseledamöter och VD. Bestämmelsen kan tillämpas analogt på personer som inte formellt är utsedda till organledamöter men som i praktiken fungerar som sådana. Medan styrelsen är ett kollektivt organ är ansvarsbestämmelsen i 29:1:1 ABL av individuell karaktär. Det här individuella ansvaret kan exempelvis innebära att vissa styrelseledamöter, men inte andra, bli ansvariga för en viss skada

Lydelsen ”när han eller hon fullgör sitt uppdrag” betyder att styrelseledamot och VD ska ha vidtagit de skadebringande åtgärderna i egenskap av bolagets organ.¹⁹⁶ Dessutom innebär det att ansvaret gäller under uppdragstiden. Företagsledaren svarar alltså inte för pliktstridiga åtgärder som vidtagits dessförinnan den person erhållit uppdraget eller efter sitt entledigande. Uppdragstiden för styrelseledamot gäller enligt 8:13 ABL att uppdragstiden sträcker sig till ”slutet av den första årsstämma som hålls efter det år då styrelseledamoten utsågs” såvida inget annat föreskrivs i bolagsordningen och tiden ska inte sträcka sig längre än fyra år.¹⁹⁷ För VD:n regleras uppdragstiden inte i ABL. Det regleras av avtalet med bolaget och i avtalet brukar det framgå om VD:n ska vara anställd tills vidare eller för viss tid. Uppdragstiden är i princip perioden från det ögonblick då anmälan om valet av styrelseledamoten eller VD:n kommer in till Bolagsverket till den tidpunkt då anmälan om att denne avgått, avsatts eller ersatts kommer in till Bolagsverket.

En annan sak i anknytning till uppdraget som är viktig att notera är att uppdraget ska ha fullgjorts av ledaren själv. Ansvaret är individuellt. Det skadeståndsrättsliga ansvaret drabbar styrelseledamoten personligen. En konsekvens av att ansvaret är individuellt är att det måste prövas individ för individ om uppsåt eller oaktsamhet kan läggas honom eller henne till last. Det kan i

¹⁹⁶ Aktiebolagslagens regler är ej tillämpliga i de fall då personen förorsaka bolaget skada genom åtgärd som han vidtagit såsom tredje man i förhållande till bolaget.

¹⁹⁷ 8:13 ABL

sin tur medföra att vissa styrelseledamöter blir ansvariga men inte andra. Ansvarets storlek kan däremot variera.¹⁹⁸

Det är värt att lyfta upp vissa punkter som kan vara oklara vid tillämpning av bestämmelsen om uppdragstiden.

Vad gäller den utträdande företagsledarens skadeståndsansvar enligt 29:1:1 ABL är det en svårare och mer diffus fråga enligt mig. Rent praktiskt är det möjligt att de miljökonsekvenserna av ett beslut som tagit av en företagsledare visar sig först efter en ganska lång tid efter att ledaren har slutat. Vad gäller då? Utkrävs ansvaret för ledaren i fråga ändå för sina felaktiga beslut? Dessutom är jag av uppfattningen att det kan vara skäligt att det föreligger en viss tidsperiod för en nytillträdd styrelseledamot eller VD att sätta sig in i bolagets affärer innan fullt ansvar kan tas eller utkrävas. Hur mycket tid det ska ges bör bedömas från fall till fall.

5.7.1 Utländska rättsfall om miljöskadeståndsansvar för ledningen

I fallet Fenton¹⁹⁹ var Irlands High Court tvungen att avgöra om två direktörer kunde hållas personligen ansvariga för miljöföreningar kopplade till olaglig dumpning ett företags avfall. Två av de svarande var direktörer för ett avfallsinsamlingsföretag som hade dumpat avfall olagligt. En av dem övervakade verksamheten vid platsen där avfallet samlades in och den andra var företagets skötte bokföringen. Domstolen ansåg att innebörden av principen om att förorenaren betalar innebar att de som är ansvariga, även indirekt, för att ha orsakat miljöföreningar ska betala för det i stället för att låta en oskyldig part eller samhället göra det.

¹⁹⁸ En styrelseledamot som har invalts som expert på vissa frågor kan inom sitt fackområde ha ett strängare ansvar än sina styrelsekolleger. Har olika styrelseledamöter olika höga styrelsearvoden, torde detta också kunna medföra skillnader vid aktsamhetsbedömningen

¹⁹⁹ Wicklow CC v Fenton (2002) IEHC 102.

I O'Regan fallet²⁰⁰ fastslog domstolen att två direktörer spelade betydande personliga övervakningsroller över de utförda uppgifterna och även om de inte alltid var på platsen, observerade de vad som pågick och fattade relevanta policybeslut och riktlinjer för hur aktiviteterna skulle bedrivas. Domstolen ansåg att de var ”direkt och personligen involverade” i avfallshanteringen och därför skulle ”bära ansvar, i lämplig utsträckning med hänsyn till omständigheterna”.

I den skandinaviska kontexten prövade Finlands högsta domstol i domen KKO 2016:58 frågan om direktörsansvar för miljöskador. Domstolen ansåg att två styrelseledamöter hade underlåtit att sätta sig in i innehållet i ett miljötillstånd och att de medvetet hade försummat sin plikt att arrangera och övervaka ärenden relaterade till tillståndet.

Dessa fall belyser att företagsledare i dessa länder kan hållas personligen ansvariga för miljööverträdelser om de har en direkt eller indirekt roll i att orsaka skadorna och inte uppfyller sina övervaknings- och tillsynsplikter. De visar dessutom på den positiva inställningen som utländska domstolar har till miljöhänsyn vid affärsbeslutsfattande, en inställning som saknas i svensk rätt.

5.7.2 Hur kan miljöskadeståndsansvaret utkrävas från ledningen?

Regeln om solidariskt ansvar innebär att den skadelidande kan kräva vem som helst av den som ansvarar för skadan enligt MB på hela det belopp som den ansvarige är skyldig att utge; denne kan inte invända att han inte ensam bär ansvaret.²⁰¹ Därför får ett offer för miljöskada kräva skadeståndet av det skadevällande bolaget för att bolaget brukar vara bättre ställt ekonomiskt. Därefter får företaget väcka en regresstalan mot ansvarig ledare. Regeln är dispositiv så kan företaget avtalat om annat med ledaren. Om man vill förstärka ansvarsutkrävande av bolagets ledning bör en sådan möjlighet att avtala bort inte finnas för att de flesta bolagen skulle göra det för att skydda ledarna. Vad

²⁰⁰ Cork CC v O'Regan (2009) 3 IR 39.

²⁰¹ 32:8 MB.

gäller storlek föreligger en viss presumtion för likafördelning i praxis.²⁰² Om vårdslöshet förekommit på någon sida, anses ofta den sidan bära svara för hela eller större delen av skadan.²⁰³

5.8 Hur kan ledningen undgå ansvar vid konstaterad överträdelse-generalklausulen?

Skadeståndsbestämmelsen i 29 kap ABL är tvingande. Det innebär att det inte är möjligt att i bolagsordningen eller genom bolagsstämmobeslut friskriver styrelse eller VD från ansvar²⁰⁴

Däremot kan de undgå ansvar för en konkret åtgärd genom att skaffa ett överordnat bolagsorgans samtycke. Styrelseledamot och verkställande direktör kan undgå ansvar genom att inhämta bolagsstämmans samtycke för en viss åtgärd. Ett sådant samtycke påverkar däremot inte ansvaret mot tredje man. Det kan konstateras, att styrelseledamot och verkställande direktör inte på ett lättvindigt sätt kan befria sig från ett skadeståndsansvar gentemot bolaget, genom att innan förvaltningsåtgärd vidtas begära samtycke av bolagsstämman. För att ett sådant samtycke ska ha betydelse ur ansvarssynpunkt, krävs att bolagsstämman fått korrekt och utförlig information av styrelsen eller verkställande direktören. På detta sätt kommer aktieägarna att få möjlighet att värdera vilka risker för skada som är förenade med åtgärden i fråga. För att ett samtycke ska ha betydelse ur ansvarssynpunkt får det naturligtvis inte angå åtgärd som strider mot generalklausulen i 7:47 ABL eller på annat sätt är olaglig. Annorlunda förhåller det sig om aktieägarna är helt ense om att en viss åtgärd ska genomföras.

Även om samtycke lämnats på detta sätt, har fortfarande en minoritet som når upp till minst tio procent av aktierna möjlighet att väcka skadeståndstalan för bolagets räkning. Bolagsstämmans godkännande av en åtgärd av styrelsen har också ansvarsbefriande verkan då det lämnas sedan åtgärden vidtagits.

²⁰² NJA 1968 s. 387.

²⁰³ Bengtsson, (2024), Kommentar till Miljöbalken (1998:808) 32 kap. MB.

²⁰⁴ Dotevall (2017) Bolagsledningens skadeståndsansvar s. 183.

Bolagsstämman kan i efterhand godkänna viss åtgärd även om den inneburit skada för bolaget enligt de förutsättningar som framgår av 29:7–9 ABL. Där framgår att ett sådant godkännande kan ske under förutsättning att inte ägare till minst tio procent av aktierna röstar emot. Om skadeståndstalan förs av aktieägare för bolagets räkning, kan uppgörelse rörande skadestånd inte träffas utan aktieägarens samtycke.

För att ett samtycke ska få ansvarsbefriande verkan krävs, att aktieägarna vid bolagsstämman gjorts uppmärksamma på de eventuella risker som kan vara förenade med åtgärden i fråga. Det krävs också att aktieägarna vid bolagsstämman blivit fullständigt informerade av de ledamöter i företagsledningen som har sakkunskap i frågan, så att konsekvenserna av åtgärden någorlunda kan överblickas. Ett bolagsstämmobeslut har ingen ansvarsbefriande verkan om det grundats på oriktiga uppgifter eller, sedan samtycke lämnats men åtgärden ännu inte hunnit vidtas, omständighet inträffat som kraftigt ökar risken att bolaget ska drabbas av skada. En sådan omständighet kan t.ex. vara att medkontrahenten blivit insolvent. Ansvarsbefrielse genom bolagsstämmans samtycke uppnås lättare om det är bolagsangelägenhet som inte kräver specialkunskap i någon form eller ingående kännedom om bolagets förhållanden. Är det fråga om en sådan åtgärd krävs att bolagsstämman fått mycket ingående information för att ansvarsbefrielse ska bli aktuell.

Ett samtycke får ansvarsbefriande verkan även om aktieägare som lämnar samtycket själv har intresse i saken så länge jävsregeln för aktieägare i 7:47 ABL inte överträds. Ett samtycke befriar inte från ansvar om den aktuella åtgärden för vilken samtycket inhämtas innebär att någon regel i aktiebolagslagen eller bolagsordningen överträds. Styrelseledamot och verkställande direktör har ju en plikt enligt 8 kap. 41 § andra stycket ABL att självständigt pröva åtgärdens rättsenlighet

5.9 Sammanfattning

Företagsledningens skadeståndsansvar för vissa miljöskador regleras genom olika lagar och principer inom den svenska rättssystemet. Särskilda bestämmelser i aktiebolagslagen och miljöbalken reglerar skadeståndsansvaret för

bolagsledningen. Vid miljöskador tillämpas strikt ansvar enligt miljöbalken, vilket innebär att den som bedriver verksamheten kan hållas ansvarig även utan att ha varit oaktsam. Skadeståndsansvar kan placeras på fastighetsägare, brukare och entreprenörer.

Vad gäller bolagsrättsligt skadeståndsansvar ligger fokus på det interna ansvaret enligt ABL 29:1:1, som grundar sig på plikter och befogenheter som åläggs bolagsledningen. Även om vinstsyftet är utgångspunkten vid beslutsfattande, bör miljöhänsyn prioriteras.

För att undvika ansvar enligt generalklausulen kan ledningen inte friskriva sig utan måste få samtycke från ett överordnat bolagsorgan. Även om samtycke ges, kan en minoritet av aktieägarna fortfarande väcka skadeståndstalan.

6 Sammanfattande analys

6.1 Samspelet mellan lagarna

Ett aktiebolag som äger en fastighet, är brukare av en fastighet eller bedrivs av en entreprenör kan bli skadeståndsansvarigt vid miljöskada enligt 32:6 MB. Ansvaret är strikt. Det nämns emellertid inget om företagets ledning och huruvida de kan hållas miljöskadeståndsskyldiga för miljöskador i MB. Inte heller framgår ett sådant ansvar av ABL. Däremot kan bolaget bli skadeståndsansvarigt enligt MB. ABL blir då relevant för att ålägga ledningen ansvar. 29:1:1 ABL specificerar ingen handlingsnorm som ska ha brustit för att ansvaret ska kunna föreligga. Därför antas miljöskadeståndsskyldighet ej uteslutet. Vid bolagsrättsliga överträdelser krävs ett culpöst handlande. När CSDDD träder i kraft och om det införlivas i svensk rätt kommer det innebära ett utvidgat ansvar för att omfatta underlåtenhet av skyldigheter som framgår av Art 7 och 8.

6.1.1 Hur kan bedömningen se ut om ENI fallet utspelar sig i Sverige?

Ett förslag på schematisk modell vid miljöskadeståndsbedömning presenteras nedan. Bedömningen baseras sig på den schematiska modellen som presenteras av Radetzki.²⁰⁵ Författaren har anpassat modellen till att vara relevant för miljöskadeståndsansvar och ansvaret enligt CSDDD.

Tabell 1: Schematisk modell vid miljöskadeståndsbedömning i enlighet med Radetzki.

Avsnitt	Modellfrågor		Bedömning i ENI fallet
Avsnitt A	Miljöskadeståndsansvar för bolaget	Har miljöskada i enlighet med 32 kap MB inträffat?	I ENI fallet hade ojespillen orsakat person, sak-och ren förmögenhetsskada till befolkningen
		Kan ett presumtvt ansvarssubjekt identifieras?	Ansvarssubjekten var ENI bolagets dotterbolaget NOAC
		Föreligger någon objektiv ansvarsfrihetsgrund?	Någon ansvarsfrihetsgrund förekommer inte i MB.

²⁰⁵ Radetzki (2022) s.128.

Avsnitt B	Möjligt miljöskadestånd för ledningen	Föreligger ett aktivt handlande eller underlåtenhet?	T.ex. Kan visas att ledaren hade <ul style="list-style-type: none"> - fattat beslut som ledde till läckaget och uttömning av olja i Nigeriansk hav - delegerat det ansvaret och underlåtit att utöva tillsyn över den delegerade.
		Har handlandet eller underlåtenheten vidtagits genom culpa? Fri culpabedömning <ul style="list-style-type: none"> - Risk för skada? - Skadans storlek? - Kan det förekomma skadan? - Kan inse risken för skada? 	<ul style="list-style-type: none"> - Risken: Risken att läckaget skulle kunna uppstå pga. tidigare händelser - Skadans storlek: Stort för att den omfatta människorna i byarna och i närheten - Kan det förekomma skada: Ja - Möjlighet att inse risken: gör en bedömning av huruvida ledaren har uppfyllt sin lojalitets- och omsorgs- plikt.
		Har skadan mot bolaget uppstått?	Här bör det skiljas miljöskadan från förmögenhetsskadan mot bolaget. Miljöskadeståndet åläggs på bolaget enligt MB pga. miljöskada men sedan riktar bolaget ett skadeståndsanspråk mot ledaren för ren förmögenhetsskada.
		Har handlingen vidtagits vid fullgörande av uppdraget?	Den som var ledare under perioden and hade ansvaret att fatta beslut eller se över viss delegering under perioden då läckaget pågick borde hållas ansvarig.
Avsnitt C	Ansvaret vid tillämpning av Art 22 vid ikraftträdande av CSDDD och om Art 22 införlivas i svensk rätt blir bedömningen följande	Har företaget underlåtit att uppfylla sina skyldigheter enligt artiklarna 7 och 8?	Om svaren är jakande blir företaget ansvarigt för miljööverträdelsen. För att ledningen ska åläggas ansvar bör stegen under Avsnitt "B" gälla.
		Har denna underlåtenhet lett till en negativ effekt som medfört skada?	
		Borde ha identifierats, förebyggts, begränsats, stoppats eller minimerats genom de lämpliga åtgärder som fastställs i artiklarna 7 och 8?	
Avsnitt D	Ansvarsutkrävande	Hur kan miljöskadeståndsansvaret utkrävas av företagsledningen?	Genom att företaget väcker en regress- talan mot ledaren.

6.2 CSDDD:s betydelse

Att CSDDD är ett direktiv innebär att det ska införlivas i svensk rätt för att kunna få direkt effekt i landet. Dessutom utgör lagbestämmelserna minikrav därför kan den svenska lagstiftaren stadga striktare krav. Nedan finns avslutande tankar av diskussionen som förs i kapital 3.

Skadeståndstalan av offer

Det framgår av kapitel 3 att möjligheten finns i svensk rätt att föra grupptalan. I anknytning till den italienska oljejätten ENI:s fall²⁰⁶ kan befolkningen i Ondawari och Okpotuwari, såsom de i Ikebiri gjorde,²⁰⁷ föra talan mot ENI. Ikebiri-befolkningen i det banbrytande målet krävde sanering och ersättning för skador från ett oljeutsläpp som har påverkat deras samhälle i Nigerdeltat. Om fallet hade utspelat sig här i Sverige, hade talan kunnat föras tillsammans med ideella organisationer, såsom Ikebiri fick stöd av Friends of the Earth Europe, och kräva ersättning från bolaget samt skadestånd från ledningen om det visar sig att förutsättningarna som framgår av kapitel 5 föreligger.

Tvingande internationell privat - och processrättsliga regler

Diskussionen i kapitel 3 angående ENI fallet visar hur avgörande det är att globalisering av frågan om tillbörlig aktsamhet främjas. Det är inte självklart att lagarna i medlems- och tredje länder kommer att innehålla bestämmelser som kräver hållbart företagande från stora bolag. CSDDD verkar ha lösningen: att ålägga medlemsstaterna att säkerställa att det ansvar som föreskrivs i de bestämmelser i nationell lagstiftning som införlivar denna artikel är internationellt tvingande i fall där den lag som är tillämplig på sådana anspråk inte är lagstiftningen i en medlemsstat.²⁰⁸

Sannolikheten att det preventiva syftet av skadestånd ska uppnås

²⁰⁶ Inledningen i Kapitel 1.

²⁰⁷ Friends of the Earth Europe, Nigerian community sues Italian oil giant Eni.

²⁰⁸ Skäl 61 COM (2022) 71.

Det preventiva syftet med att ålägga ett ansvar på ett företag för att få det att förebygga, begränsa eller upphöra överträdelse kan uppnås men med tanke på att de flesta av sådana företag är stora och kan betala bör staterna åläggs ytterligare krav på stadgar lag och föreskrifter som sätter ett takbelopp. Företagen ska således inte betala mindre. Dessutom kan kommission i riktlinjer till medlemsstater kopplar skadeståndsbeloppet till företagets storlek. Detta för att uppnå en tillräckligt avskräckande effekt. Huruvida det kommer att vara tillräckligt avskräckande är en fråga som diskuteras nedan.

6.2.1 Vad CSDDD borde ha åstadkommit

CSDDD kommer att förändra hur företag förhåller sig dels till deras affärspartner dels till miljön och mänskligheten i stort. Författaren tar upp 3 saker som kan förbättras.

De mekanismen för efterlevnad som framgår av avsnitt 3.2.3 i uppsatsen är inte tillräckligt avskräckande framför allt för de målbolagen som CSDDD riktar sig till dvs. stora internationella bolag. Vad gäller sanktioner och skadestånd exempelvis är dessa företag tillräckligt stora för att kunna betala sanktionerna. Därför bör EU sätta minimibelopp som är tillräckligt avskräckande i stället för att lämna det för nationella myndigheter att bestämma.

En annan mekanism i Förslaget-2022 som kunde ha bidragit till direktivets efterlevnad var ledningens omsorgsplikt som framgick av Art 25. FEUF Art 50 ger EU-lagstiftaren befogenhet att anta åtgärder om ledningens skyldigheter.²⁰⁹ Däremot valde rådet att ta bort alla bestämmelser som behandlar ledningens skyldigheter. Rådet anser att reglering av ledningens skyldigheter på europeisk nivå är "ett olämpligt ingripande i nationella bestämmelser angående direktörers omsorgsplikt och kan potentiellt undergräva direktörers skyldighet att agera i bolagets bästa intresse".²¹⁰ Vad "olämpligt" betyder i detta sammanhang är oklart, men ett EU-omfattande ingripande i ledningens skyldigheter är säkert inte olagligt. Om en ledare inte sköter förvaltningen av bolaget bör denna ställs till svars. Jag föreslår att den bestämmelsen

²⁰⁹ Fördraget om Europeiska unionen och fördraget om Europeiska unionens funktionssätt.

²¹⁰ 15 024/1/22 REV 1 para. 26 & 31.

återinförs. Vid återinförande bör ledningens skyldigheter och konsekvenserna för aktieägares rättigheter samt det offentlighetens tillsynsplikt särskilt beaktas.

Jag har tolkats rättsläget vad gäller miljöskadeståndsutkrävande från ledningen att se ut på följande sätt:²¹¹ Så länge miljöhänsyn gynnar eller bidrar till affärsnytta i form av vinst, anses det främja verksamhetens syfte och då föredras det av investerare. Vidare kan miljöhänsyn vid beslutsfattande sannolikt accepteras även om den inte ger direkt vinst, förutsatt att den inte leder till förluster. Det är däremot tveksamt om rätten skulle tillåta sådana hänsyn om de medför förluster. Här hade CSDDD kunnat bidra genom att klargöra att beslutsunderlag som kan leda till miljöskada ska innehålla bestämmelser som innebär att miljöhänsyn ska prioriteras av alla bolag framför vinst. Denna bestämmelse bör vara tvingande för medlemsländerna och tillämpas på alla företag för att säkerställa ett harmoniserat bolagsrättsligt system.

6.3 Slutsats

De första fyra kapitlen av uppsatsen innehåller en presentation av uppsatsens ämne, syfte, metod och avgränsningar; övergripande frågor om hållbart företagande och rådande regelverk; en översikt av CSDDD; samt aktiebolagets organisation. Av Kapitel 5 framgår en analys av 32:3:1 och 32:6:1 MB samt 29:1:1 ABL:s innebörd.

Uppsatsens resultat kan sammanfattas på följande sätt: Enligt gällande svensk rätt kan ett aktiebolag bli skadeståndsansvarigt vid miljöskada enligt 32:6 MB och ansvaret kan överföras till ledningen genom regresstalan och därmed blir de också ansvariga. Enligt CDDDD kommer ett företag att även hållas ansvarigt för miljöskador om Art 7 och 8 överträds. Ansvaret borde kunna överföras i enlighet med 32:8 MB och 29:1:1 ABL. Därför utökas bolagets miljöansvar genom CSDDD. CSDDD förväntas förändra hur företag förhåller sig till miljön och affärspartner, men mekanismerna för efterlevnad är inte tillräckligt avskräckande för stora företag. Jag rekommenderar att bestämmelser om

²¹¹ Se diskussionen på avsnitt 5.5.3 i uppsatsen.

ledningens omsorgsplikt återinförs, och att miljöhänsyn prioriteras framför vinst i beslutsunderlag.

Källförteckning

Offentligt tryck

Europeiska unionen

Europeiska kommissionen

European Commission, DG Environment, Resource Efficiency and Fiduciary - Duties of Investors, Final Report, ENV.F.1/ETU/2014/0002, Ernst & Young Cleantech and Sustainability Services (France),

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, Europeiska rådet, rådet, Europeiska centralbanken, europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén Handlingsplan för finansiering av hållbar tillväxt

Europeiska kommissionen, Grönbok – främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar COM (2001) 366 final.

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, rådet, europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén En förnyad EU-strategi 2011–2014 för företagens sociala ansvar

Europeiska kommissionen, generaldirektoratet för rättsliga frågor och konsumentfrågor, Smit, L., Bright, C., m.fl., Study on due diligence requirements through the supply chain: final report, Europeiska unionens publikationsbyrå.

Sverige

Proposition och regeringsskrivelser

Prop. 1972:5 s.18	Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m.
Prop. 1975:103	Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, m.m.
Prop. 1975:103	Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, mm
Prop. 1985/86:83	om ersättning för miljöskador
prop. 1997/98:99	Aktiebolagets organisation
Prop. 1997/98:99	Aktiebolagets organisation
Prop. 2004/05:85	Ny aktiebolagslag

Prop. 2015/16:193 Företagens rapportering om hållbarhet och mångfaldspolicy

Prop. 1997/98:99

Skr. 2015/16:69 Politik för hållbart företagande

Statens Offentliga Utredningar

SOU 1995:44 Aktiebolagets organisation

SOU 2004:46 Svensk kod för bolagsstyrning- förslag från kodgruppen.

SOU 1941:9 Lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m.

Litteratur

Böcker

Bergendal, Ragnar (1922), *Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt*, Gleerupska Universitetsbokhandel AB.

Bergström, Clas och Samuelsson, Per (2021), *Aktiebolagets grundproblem*, uppl. 6, Norstedts Juridik.

Bengtsson, Bertil (1976), *Särskilda avtalstyper I: gåva, hyra av lös sak, lån, förvaring, entreprenadavtal, avtal om arbete på lös sak, sysslomansavtal och andra uppdrag*, uppl.2, Norstedt.

Bengtsson, Bertil (2023), *Miljöskadestånd och grannansvar*, Norstedts Juridik.

Bergendal, Ragnar (1922), *Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden enligt svensk rätt*, Gleerups.

Besher, Alexander (2022), *Aktiebolagets och försäkringsföretagets organisation. Särskilt om styrelsens och den verkställande direktörens funktion och ansvar*, Norstedts Juridik.

Bogdan, Michael och Lindsoug, Patrik (2022), *Författningssamling i internationell privat- och processrätt*, Norstedts Juridik.

Borglund, Tommy, m.fl. (2012), *CSR: Corporate Social Responsibility: En guide till företagens ansvar*, uppl. 1, Författarna och Sanoma Utbildning AB.

Dahlman, Christian och Wahlberg, Lena (2019), *Juridiska grundbegrepp: En vänbok till David Reidhav*, Studentlitteratur AB.

Dotevall, Rolf (2017), *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, uppl. 3, Wolters Kluwer.

Dotevall, Rolf (1989), *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör. En aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning*, Norstedts.

Eklund, Karin and Stattin, Daniel (2021), *Aktiebolagsrätt och aktiemarknadsrätt*, Iustus Förlag.

Eriksson, Anders (1986), *Rätten till skadestånd vid miljöskador*, Norstedts Juridik AB.

Fahlbeck, Reinhold (1992), *Företagshemligheter, konkurrensklausuler och yttrandefrihet: kommentar m. m. till lagen 1990 om skydd för företagshemligheter*, Norstedts Juridik.

Geert Castermans Alex och Van Woensel, Casper (2017) *CSR for young business lawyers*, Eleven International Publishing.

Halje, Lovisa (2022), *Rättslig operationalisering av företags samhällsansvar-särskilt om avtalsrätt, köprätt, konsumentköprätt, marknadsföringsrätt och aktiebolagsrätt*, Uppsala universitet.

Hasselrot, Berndt (1922), *Ett och annat om sysstomannaskap*, Förlagsaktiebolagets i Malmö boktr.

Hellner, Jan och Radetzki, Marcus (2023), *Skadeståndsrätt*, 12 uppl.

Kleineman, Jan (1987) *Ren förmögenhetsskada särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart*, Juristförlaget.

Kleineman (2018) "Rättsdogmatisk metod", i: Korling F. & Zamboni M. (red.), *Juridisk metodlära*, uppl. 2, Studentlitteratur.

Johansson, Svante (2022), *svensk associationsrätt i huvuddrag* Norstedts Juridik.

Jutterström, Mats and Norberg, Peter (2021), *Företagsansvar: CSR som managementidé*, Studentlitteratur.

Larsson, Marie-Louise (1999), *The Law of Enviromental Damage – Liability and Reparation*, Norstedts Juridik.

Lundstedt, Vilhelm (1953) *Grundlinjer i skadeståndsrätten, senare delen, strikt ansvar*, band II:2, Almqvist & Wiksells Boktryckeri Aktiebolag, Uppsala, 1953

Maunsbach, Lotta och Westberg, Peter (2021), *Civilrättskipning II Privat tvistlösning*, uppl. 3, Norstedt Juridik AB.

Munukka, Joni (2007), *Kontraktuell lojalitetsplikt*, Jure.

Nääv, Maria m.fl. (2018), *Juridisk metodlära*, uppl. 2, Studentlitteratur AB.

Rubenson, Stefan (2017), *Miljöbalken*, 5:e uppl. Wolters Kluwer.

Sandström, Torsten (2017), *svensk aktiebolagsrätt*, uppl. 6, Wolters Kluwer.

Stattin, Daniel (2008), *Företagsstyrning: en studie av aktiebolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning*, uppl. 2, Uppsala universitet.

Svernlöv, Carl (2024), *Svensk kod för bolagsstyrning: En kommentar*, Norstedts Juridik.

Taxell, Lars Erik (1983), *Aktiebolagets organisation*, Åbo akademi

Taxell, Lars Erik (2001), *Bolagsledningens ansvar: några riktlinjer*, uppl. 4, Åbo akademi.

Taxell, Lars Erik (2011), *Förhandlingarna vid Det 39:e nordiska juristmötet – I Stockholm 18–19 augusti*, Den svenska styrelsen.

Åhman, Ola, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten – om aktiebolagets ställföreträdare och gränserna för deras representationsrätt* Iustus 1997.

Östberg, Jessica (2020), Några tankar kring aktiebolagens vinstsyfte, i Andersson, J. m.fl. (red.), *Vänbok till Lagerstedt A. – Studier i associationsrätt och förmögenhetsrätt*, Jure.

Lagkommentar

Andersson, Sten, Johansson, Svante, Skog, Rolf, Aktiebolagslagen. En kommentar, Aktiebolagslag (2005:551), Norstedts Juridik, 2024-04-01 (JUNO).

Bengtsson, Bertil Miljöbalken (1998:808) 32 kap. MB, Karnov 2024-03-02 (JUNO).

Bengtsson, Bertil och Strömbäck, Erland Skadeståndslag (1972:207) 1:1 SKL, NJ lagkommentar 2024-04-01 (JUNO),

Nerep, Erik, Adestam, Johan och Samuelsson, Per: Aktiebolag (2005:551) kommentar, Lexino 2024-04-02

Nerep, Erik, Adestam, Johan, Samuelsson, Per Aktiebolagslag (2005:551) 8:29, Lexino, 2024-04-03 (JUNO).

Nerep, Erik, Adestam, Johan och Samuelsson, Per (2019), *Aktiebolagslagen En kommentar*, Författarna & Karnov Group Sweden AB, Visby

Schultz, Mårten Skadeståndslag (1972:207) 1:1 SkL, Lexino 2024-04-01 (JUNO)

Artiklar och Tidskrifter

Doorey, Daniel, Vacuousness of CSR on Display in Loblaws' Victory in Rana Plaza Class Action Lawsuit. *International Union Rights, JSTOR* Vol. 24, No. 4, The BRICS Countries and Trade Union Rights (2017), ss. 18-20.

Edelstam, Louise (2023) Vinst och hållbarhet i bolagsstyrningen Förhållandet mellan bolagsledningens handlingsutrymme att agera hållbart och det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet. *Institutionen För Handelsrätt, Lund Universitet*.

Hemström, Om styrelseledamots plikt mot bolaget enligt svensk aktiebolagsrätt, JT 1989–90 s. 89 ff. Stenbeck m.fl. s. 489.

Heuman, Lars: Editions förelägganden i civilprocesser och skiljetvister, Del 1, JT 1989–90;

Hummel, Katrin och Jobst, Dominik (2022), An Overview of Corporate Sustainability Reporting Legislation in the European Union, *SSRN*.

Johansson, Svante (1991) Intermistiska åtgärder vid aktiebolagsrättsliga processer, *SvJT* 1991 s. 601–617.

Macey, Jonathan (2022) ESG investing: Why Here? Why Now??. *Berkeley Business Law Journal*, Vol. 19.2, 2022, s. 258-291.

Persson, Österman, och Svernlöv, Carl (2017) CSR i företagsbeskattning- ett associationsrättsligt perspektiv, *Skattenytt*, s. 95–110.

Sjåfjell, Baete (2011), Why law matters – corporate social irresponsibility and the future of voluntary climate change mitigation, *University of Oslo Faculty of Law Research Paper Series*, No. 2011.

Sjåfjell, Baete (2018) Beyond climate risk: Integrating sustainability into the duties of the corporate board, *Deakin University, School of Law, Law review*, Vol. 23, s. 41-61.

Villiers, Charlotte (2015) ‘Sustainable Companies: Barriers and Possibilities in UK Company Law’ 11(1) *International and Comparative Corporate Law Journal* 10.

Organisationer

FN Förbundet UNA Sweden, Global Compact, Tillgänglig på <<https://fn.se/om-oss/globalcompact/>> (besökt 2024-03-02)

OECD Responsible Business Conduct, the new normal for a sustainable future, Tillgänglig på <<https://mneguidelines.oecd.org/>>. (besökt 2024-03-02) [Cit. OECD, Responsible Business Conduc]

World Commission on Environment and Development, Our Common Future, Report of the World Commission on Environment and Development, UNEP/GC/14/13, United Nations Environment Programme, Nairobi, 1987 tillgänglig på < <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>>. (Besökt 2024-03-02)

Övriga elektroniska källor

FRS, Introduction to ISSB and IFRS Sustainability Disclosure Standards. Tillgänglig på <<https://www.ifrs.org/sustainability/knowledge-hub/introduction-to-issb-and-ifrs-sustainability-disclosure-standards/>> (Besökt 2024-03-02)

Friends of the Earth Europe, Nigerian community sues Italian oil giant Eni. Tillgänglig på <<https://friendsoftheearth.eu/news/nigerian-community-sues-italian-oil-giant-eni/>> (Besökt 2024-04-02)

The Ferret, Silent disaster: Eni's Nigerian subsidiary accused of causing major oil spill Tillgänglig på <<https://theferret.scot/eni-nigerian-subsidiary-causing-major-oil-spill/>> (Besökt 2024-04-02)

The Ferret: About us, Tillgänglig på <<https://theferret.scot/>> (Besökt 2024-03-02)

Sedex, Empowering Sustainable Supply Chains, tillgänglig på <<https://www.sedex.com/>> (Besökt 2024-03-02).

SIS – Svenska Institutet för Standarder, Detta är ISO 26000, Tillgänglig på <https://www.sis.se/iso26000/dettariso26000/>.

Svenska Institutet för Standarder, Om SIS, Tillgänglig på <<https://www.sis.se/om-sis/>> (Besökt 2024-02-06).

Rättsfallsförteckning

Svenska rättsfall

NJA 1940 s. 508

NJA 1960 s. 698.

NJA 1995 s. 249

NJA 1946 s. 758 I och II

NJA 1983 s. 836

NJA 1991 s. 720,

NJA 1997 s. 468

NJA 1997 s. 684

NJA 2001 s. 368

NJA 1987 s. 394

NJA 1981 s. 683

NJA 1984 s. 323

NJA 1995 s. 274.

NJA 1998 s. 734

C-104/96, Rabobank.

T 3193-21.

T 266-11

T 9377-04

T 4975-15

T 9311-11

T 7687-09

MÖD 2005:21

Utländska rättsfall

Cork CC v O'Regan (2009) 3 IR 39

Wicklow CC v Fenton (2002) IEHC 102

KKO 2016:58

